

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ЯШНАРБЕКОВ АНВАР ЯШНАРБЕКОВИЧ

**ЎЗБЕКИСТОН ҲУҚУҚИЙ ТИЗИМИДА ЮРИДИК-ТЕХНИК
НОРМАЛАР: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР**

**12.00.01. – Давлат ва ҳуқуқ назарияси ва тарихи.
Ҳуқуқий таълимотлар тарихи**

**юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2023

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси

Contents of the abstract of the dissertation of the Doctor of Philosophy (PhD)

Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Яшнарьбеков Анвар Яшнарьбекович

Ўзбекистон ҳуқуқий тизимида юридик-техник нормалар: назарий
ва амалий масалалар..... 3

Yashnarbekov Anvar Yashnarbekovich

Legal and technical norms in the legal system of Uzbekistan: theoretical
and practical issues..... 24

Яшнарьбеков Анвар Яшнарьбекович

Юридик-технические нормы в правовой системе Узбекистана:
теоретические и практические вопросы..... 42

Эълон қилинган илмий ишлар рўйхати

Список опубликованных научных работ
List of published scientific works 46

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ЯШНАРБЕКОВ АНВАР ЯШНАРБЕКОВИЧ

**ЎЗБЕКИСТОН ҲУҚУҚИЙ ТИЗИМИДА ЮРИДИК-ТЕХНИК
НОРМАЛАР: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР**

**12.00.01. – Давлат ва ҳуқуқ назарияси ва тарихи.
Ҳуқуқий таълимотлар тарихи**

**юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2023

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги хузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2020.4.PhD/Уу454 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус, (резюме)) Илмий кенгашнинг веб-саҳифасида (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) ва “Ziyonet” Ахборот таълим порталида (www.ziyonet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Якубов Шухрат Умматалиевич,
юридик фанлар доктори, профессор

Расмий оппонентлар:

Отахонов Фозилжон Хайдарович,
юридик фанлар доктори, профессор

Худойбердиев Ахрор Қосималиевич,
юридик фанлар доктори, профессор

Етакчи ташкилот:

**Ўзбекистон Республикаси Адлия
вазирлиги хузуридаги Юристар
малаксини ошириш маркази**

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат юридик университети хузуридаги DSc.07/30.12.2019.Уу.22.02 рақамли Илмий кенгашнинг 2023 йил «23» май куни соат 14:00 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент ш., Сайилгоҳ кўчаси, 35. Тел.: (998) 71-233-66-36; факс: (998) 71-233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (1120-рақами билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Амир Темур кўчаси, 35. Тел.: (99871) 233-66-36).

Диссертация автореферати 2023 йил “10” май куни тарқатилди.

(2023 йил “10” майдаги 10-рақамли реестр баённомаси).

Р.Р.Ҳақимов

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш
раиси, юридик фанлар доктори, профессор

Б.А.Нариманов

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш
котиби, юридик фанлар бўйича фалсафа
доктори, доцент

И.Р.Беков

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш
хузуридаги илмий семинар раиси, юридик
фанлар доктори, профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда инсоннинг табиат ва техникага, ўзини ўраб турган ташқи олам ва ундаги предметларга, ходисаларга нисбатан муносабатини тартибга солиш, ушбу турдаги муносабатларни илмий тадқиқ қилиш бугунги кунда долзарб вазифалардан бири бўлмоқда. Айниқса, “инсон ва табиат”, “инсон ва техника”, “инсон ва робот” муносабатларида янги механизмларнинг пайдо бўлиши соҳага оид қонунчиликни ишлаб чиқишни ва мазкур соҳада илмий изланишларга бўлган эҳтиёжни оширмоқда. Хусусан, норматив ва айрим техник тусдаги қоидаларни белгилаш “The WJP Rule of Law Index” индекси бўйича баҳолашнинг асосий талабларидан бири ҳисобланиб, мазкур индекс доирасида ҳар йили 128 та давлатларнинг рейтинг кўрсаткичлари эълон қилиб борилади¹. Мазкур кўрсаткичлар ўз навбатида, айрим хорижий мамлакатлар қонунчилигида техник характерга эга бўлган қоидаларнинг муҳим ўрин эгаллашига олиб келди.

Жаҳонда юридик-техник нормаларни яратишга оид соҳа, хусусан ҳуқуқий тизим ва унинг таркибий тузилиши, юридик-техник нормалар тушунчаси ва ҳуқуқий табиати, ижтимоий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг ўрни ва бошқа ижтимоий нормалар билан ўзаро нисбати, юридик-техник нормаларнинг турлари, шакллари ҳамда таркибий тузилиши, юридик-техник нормаларнинг функциялари, ҳуқуқий тизимида юридик-техник нормаларнинг самарадорлигини ошириш масалалари муҳим илмий аҳамият касб этувчи тадқиқот йўналиши каби алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Мамлакатимиз ҳуқуқий тизимини асосини ташкил қилувчи миллий қонунчилик тизимини, хусусан ушбу тизим таркибига кирувчи юридик-техник нормалар ва уларнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, бу борада ваколатли органларнинг вазифа ва ваколатларини модернизация қилиш, жамият ҳаётининг турли жабҳаларида амал қилувчи юридик-техник нормаларнинг самарадорлигини ошириш борасида кенг қамровли ҳуқуқий ислохотлар амалга оширилмоқда. “Ўзбекистон Республикаси қонунчилигини ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқиш”² 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида белгиланган устувор вазифалардан бири бўлиб, бу эса миллий ҳуқуқий тизим таркибига кирувчи юридик-техник нормаларга оид қонунчиликни янада такомиллаштиришни долзарб вазифа этиб белгиламоқда.

Ўзбекистон Республикасининг “Стандартлаштириш тўғрисида”ги, “Техник тартибга солиш тўғрисида”ги, “Маҳсулотлар ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида”ги, “Лицензиялаш, рухсат бериш ва хабардор қилиш тартиб-таомиллари тўғрисида”ги қонунлари ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 июндаги “Техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасида давлат бошқарувини тубдан

¹ <https://worldjusticeproject.org>

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги «2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сон Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.01.2022 й., 06/22/60/0082-сон.

такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ–6240-сон Фармони, 2018 йил 12 декабрдаги “Техник жиҳатдан тартибга солиш, стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология тизимларини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–4059-сонли қарори ҳамда соҳага оид бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларнинг ижросини таъминлашда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига боғлиқлиги. Мазкур тадқиқот республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналишига мос келади.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Юридик-техник нормаларнинг тушунчаси ва моҳияти, уларга оид назарий ҳамда амалий масалаларнинг айрим жиҳатлари бир қатор етук олимларимиз томонидан муайян даражада ўрганилган. Бироқ, юридик-техник нормаларга оид масалалар мамлакатимиз юридик фанида алоҳида тадқиқот мавзуси сифатида ўрганилмаган. Юридик-техник нормаларнинг айрим жиҳатлари, хусусан ижтимоий нормалардан фарқли жиҳатлари мамлакатимизнинг етук олимларидан А.А.Азизхўжаев, А.Х.Саидов, А.Р.Акилов, М.А.Ахмедшаева, Ш.Н.Бердияров, З.М.Исломов, И.В.Кудрявцев, М.М.Миракулов, Ў.Х.Мухамедов, Ф.А.Мухиддинова, О.З.Мухамеджанов, М.К.Нажимов, Х.Т.Одилқориев, Ф.Х.Отаханов, М.М.Файзиев, Ш.А.Сайдуллаев, С.А.Султонова, И.Т.Тулътеев, Р.Р.Хақимов, О.Т.Хусанов, А.Қ.Худойбердиев, Р.Ю.Юсувалиева ва Ш.У.Якубовлар томонидан ўрганилган.

Юридик-техник нормаларнинг умумий жиҳатлари хорижий мамлакат олимларидан Д.В.Малиенко, А.А.Баукен, В.Н.Хропанюк, А.В.Пчелкин, А.Б.Венгеров, А.Ф.Чердянец, А.В.Петров, Т.В.Кашанина, Е.В.Чанков, Г.О.Беланова, В.В.Булгаков, Е.Н.Бырдин, А.Л.Вязов, А.В.Деревесников, Б.Н.Кашников, Е.М.Орач, О.В.Рагузина, Л.А.Сафиурова, Р.К.Шамилева ва бошқаларнинг илмий ишларида ўз ифодасини топган.

Техник тартибга солиш жиҳатлари эса В.Г.Петрасюк, А.А.Рубцов, А.В.Устинов, В.И.Лафитский, А.В.Калмыкова, Ю.А.Тихомиров, В.Ю.Саламатов, О.Ю.Сорочкиналарнинг илмий ишларида муайян даражада ўрганилган. Юридик-техник нормаларнинг айрим экологик жиҳатлари Д.И.Шакирова, Л.И.Брославский, Ма Синьларнинг илмий асарларида¹ ёритилган.

Шунга қарамасдан, мамлакатимиз ҳуқуқий тизими таркибига кирувчи юридик-техник нормалар масаласи монографик тадқиқот иши даражасида комплекс ўрганилмаганлигини қайд этиш мумкин.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация иши Тошкент давлат юридик университетининг илмий-тадқиқот ишлари режасига киритилган “Давлат ва жамият қурилиши тизимини ислоҳ қилишда қонун ижодкорлиги жараёнини янада такомиллаштиришнинг

¹ Мазкур манбалар диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида келтирилган.

устувор йўналишлари” илмий-тадқиқот иши доирасида амалга оширилган.

Тадқиқотнинг мақсади. Мамлакатимизда юридик-техник нормаларга оид назарий ва амалий масалаларни, ушбу соҳадаги мавжуд муаммоларни илмий таҳлил қилиш, мазкур муносабатларни тартибга солувчи қонунчиликни такомиллаштириш йўналишларини ишлаб чиқиш ва истиқболларини белгилашга оид илмий асосланган хулоса, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари. Ушбу илмий-тадқиқот ишини амалга ошириш орқали қуйидаги вазифаларни ҳал этиш кўзда тутилган:

юридик-техник нормалар тушунчаси, моҳияти, ҳуқуқий табиати ва ижтимоий аҳамиятини тадқиқ этиш;

ижтимоий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг ўрни ва бошқа ижтимоий нормалар билан ўзаро нисбатини таҳлил қилиш;

юридик-техник нормаларнинг турлари, шакллари ҳамда таркибий тузилишини ўрганиш ва илмий тадқиқ қилиш;

ҳуқуқий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг функцияларини ўрганиш;

ривожланган хорижий давлатлар миллий ҳуқуқий тизимида ҳамда Ўзбекистон қонунчилик тизимида юридик-техник нормаларнинг ифодаланишини тизимли таҳлил қилиш;

юридик-техник нормаларнинг шаклланиши, ривожланиши ва амалга оширилишидаги мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари юзасидан илмий асосланган таклифлар ишлаб чиқиш;

Ўзбекистон миллий ҳуқуқий тизимида юридик-техник нормаларнинг самарадорлигини оширишга оид хулосалар, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқотнинг объекти. Мамлакатимиз ҳуқуқий тизимида юридик-техник нормаларнинг ифодаланиши ва соҳага оид назарий ва амалий масалалар тадқиқотнинг объекти бўлиб ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети. юридик-техник нормаларга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳуқуқни қўллаш амалиёти, айрим хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва амалиёти, статистик материаллар ҳамда юридик фанда мавжуд бўлган концептуал ёндашувлар, илмий-назарий қарашлардан иборатдир.

Тадқиқот усуллари. Тадқиқотда билишнинг диалектик, таҳлил, анализ, синтез, умумлаштириш, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий, тарихий, статистик, социологик, тизимли-тузилмавий, сўровнома, формал-юридик каби усулларидан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат.

жисмоний ва юридик шахсларнинг техник жиҳатдан тартибга солиш билан боғлиқ муаммоларини таҳлил қилиш орқали техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш зарурлиги асослаб берилган;

ортиқча бюрократик тартиб-таомилларни бартараф этиш, энг аввало, тадбиркорлик фаолиятига нисбатан тартибга солиш юқини камайтириш, техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни мақбуллаштириш лозимлиги асосланган;

техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ҳуқуқий нормалар киритишга йўл қўймаслик масаласи асосланган;

техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида мажбурий тартибда ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш ҳамда ижобий хулоса олингандан сўнг ҳисобга олиниши ва кучга кириш тартибини амалиётга жорий этилиши зарурлиги асосланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қўйидагилардан иборат:

“Ҳуқуқий тизим”, “юридик-техник нормалар” тушунчаларига муаллифлик таърифлари ишлаб чиқилди;

Ўзбекистон Республикасининг “Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонунига қўйидаги мазмундаги 24¹-моддаси лойиҳаси ишлаб чиқилди;

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 77-моддаси лойиҳаси ишлаб чиқилди;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг тегишли қарори билан тасдиқланадиган “Хавфни баҳолаш мезонлари, давлат назорати органлари томонидан тегишли чекловчи чораларни кўриш тўғрисида”ги ва “Юқори хавф туғдирадиган маҳсулот ҳақида тезкор равишда ўзаро хабар бериш тизимининг фаолият кўрсатиш тўғрисида”ги тартиблар қабул қилиш бўйича таклиф ишлаб чиқилди;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланадиган “Техник регламентлар талабларига асосан маҳсулотларни мувофиқлигини баҳолаш тартиби тўғрисида”ги Низом ҳамда “хавфлилик даражаси юқори бўлган айрим турдаги маҳсулотлар” Рўйхатини қабул қилиш юзасидан муаллифлик таклифи ишлаб чиқилди;

Ўзбекистон Республикасининг “Заҳарли моддалар тўғрисида”, “Атроф-муҳитга етказилган зарар оқибатларини бартараф қилиш, компенсация ва ўрнини қоплаш тўғрисида”, “Ичимлик сувининг яроқлилиги тўғрисида”ги қонунларини қабул қилиш бўйича муаллифлик таклифлари ишлаб чиқилди.

Ўзбекистон Республикасининг “Техник жиҳатдан тартибга солиш тўғрисида”ги Қонуни лойиҳаси ишлаб чиқилди.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижалари халқаро ҳуқуқ ва миллий қонунчилик нормалари, ривожланган давлатлар тажрибаси, қонунни қўллаш амалиёти, статистик маълумотларни таҳлил қилиш натижалари асосида умумлаштирилган ва тегишли ҳужжатлар билан расмийлаштирилган. Хулоса, таклиф ва тавсиялар апробациядан ўтказилиб, уларнинг натижалари етакчи миллий ва хорижий нашрларда эълон қилинган. Олинган натижалар ваколатли давлат органлари томонидан тасдиқланган ва амалиётга жорий қилинган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти ундаги илмий-назарий хулосалар, таклиф ва тавсиялардан маҳаллий ҳокимият вакиллик органларининг фаолият самарадорлигини баҳолаш юзасидан илмий изланишлар олиб бориш, қонун

ҳужжатларининг тегишли нормаларини шарҳлаш, миллий қонунчиликни такомиллаштириш ҳамда “Давлат ва ҳуқуқ назарияси”, “Конституциявий ҳуқуқ” каби фанларни ўқитиш ва илмий-назарий жиҳатдан янада бойитишда фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти юридик-техник нормаларни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда, шунингдек, олий таълим муассасаларида ташкил этиладиган ўқув жараёнлари, семинар ва тренингларда, ўқув ва услубий қўлланмалар тайёрлашда фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Тадқиқот иши бўйича олинган илмий натижалар қуйидагиларда фойдаланилган:

жисмоний ва юридик шахсларнинг техник жиҳатдан тартибга солиш билан боғлиқ муаммоларини таҳлил қилиш орқали техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштиришга оид таклиф Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 26 февралдаги “Техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни тизимлаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 110-сон қарори 2-банди тўртинчи хатбошисини ишлаб чиқишда инobatга олинган (*Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2022 йил 3 ноябрдаги 12/21-76-сон далолатномаси*). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни такомиллаштиришга хизмат қилади;

ортиқча бюрократик тартиб-таомилларни бартараф этиш, энг аввало, тадбиркорлик фаолиятига нисбатан тартибга солиш юқини камайитириш, техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни мақбуллаштиришга оид таклиф Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 26 февралдаги “Техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни тизимлаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 110-сон қарори 2-банди иккинчи хатбошисини ишлаб чиқишда инobatга олинган (*Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2022 йил 3 ноябрдаги 12/21-76-сон далолатномаси*). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни мақбуллаштиришга хизмат қилади;

техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ҳуқуқий нормалар киритишга йўл қўймасликка оид таклиф Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 майдаги “Давлат ҳуқуқий сиёсатини амалга оширишда адлия органлари ва муассасалари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5997–сон Фармони 5-банди бешинчи хатбошисини ишлаб чиқишда инobatга олинган (*Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2022 йил 3 ноябрдаги 12/21-76-сон далолатномаси*). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқишда тегишли қоидаларни белгилашга хизмат қилади;

техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида мажбурий тартибда ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш ҳамда ижобий ҳулоса олингандан сўнг ҳисобга олиниши ва кучга кириш тартибини амалиётга жорий этилишига оид таклиф Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 майдаги “Давлат ҳуқуқий сиёсатини амалга оширишда адлия органлари ва муассасалари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5997-сон Фармони 5-банди олтинчи хатбошисини ишлаб чиқишда инobatга олинган (*Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2022 йил 3 ноябрдаги 12/21-76-сон далолатномаси*). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларнинг ҳуқуқий экспертизасига оид нормани белгилашга хизмат қилади;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатларида миллий стандарт лойиҳасини келишиш мажбурийлиги назарда тутилган ҳолларда, ушбу лойиҳа тасдиқлангунига қадар манфаатдор тарафлар билан келишилиши лозимлиги, жамоатчилик муҳокамаси даврида миллий стандартлар лойиҳалари стандартлаштириш бўйича соҳага дахлдор техник кўмитада, у мавжуд бўлмаган тақдирда эса Стандартлаштириш бўйича миллий органда техник муҳокамадан ўтиши ҳамда стандартлаштириш бўйича миллий органнинг расмий веб-сайтига ва электрон порталига жойлаштирилган миллий стандартлар лойиҳаларининг жамоатчилик муҳокамаси олтимиш календарь кун ичида амалга оширилиши билан боғлиқ таклифлар Ўзбекистон Республикасининг 2022 йил 3 ноябрдаги “Стандартлаштириш тўғрисида”ги ЎРҚ-800-сон Қонунининг 18-моддаси олтинчи, еттинчи ва саккизинчи қисмларини шакллантиришда ва такомиллаштиришда инobatга олинган (*Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг Суд-ҳуқуқ масалалари ва коррупцияга қарши курашиш кўмитасининг 2022 йил 6 декабрдаги 06-13/67-сон далолатномаси*). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги стандартларнинг янада такомиллаштрилишига ва ушбу соҳада жамоатчилик назоратининг ривожлантирилишига хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 4 та илмий анжуманда, жумладан, 3 та халқаро, 1 та республика миқёсида ўтказилган илмий-амалий конференция, илмий-назарий семинар ҳамда давра суҳбатларида синовдан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Мазкур тадқиқот натижалари бўйича жами 10 та илмий иш, жумладан, илмий журналларда 6 та (1 та хорижий журналларда) ва тўпламлар таркибида 4 та илмий тезислар чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, учта боб, ҳулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Ишнинг ҳажми 141 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** (диссертация аннотацияси) қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурлиги, тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, диссертация мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, илмий ва амалий аҳамияти, жорий қилиниши, апробацияси, эълон қилинганлиги ҳамда диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ёритиб берилган.

Тадқиқот доирасида 500 дан ортиқ респондентлар иштирокида социологик сўров ўтказилган. Ушбу сўров орқали, тадқиқот иши давомидаги айрим баҳс-мунозарали масалаларда муайян хулосага келиш, шунингдек, илмий изланишлар якуни бўйича илгари сурилган ғоялар юзасидан жамоатчилик вакилларининг фикрлари ўрганилган. Аҳамиятли жиҳати, мазкур социологик тадқиқотга ўз меҳнат ва кундалик фаолиятида юридик-техник нормалар билан шуғулланадиган эксперт, мутахассислар кенг жалб этилган.

Диссертациянинг биринчи боби **“Юридик-техник нормалар ҳуқуқий тизимнинг таркибий элементи сифатида”** деб номланиб, учта параграфдан иборат. Биринчи параграф **“Ҳуқуқий тизим тушунчаси ва таркибий тузилиши”**га бағишланган. Унда **“миллий ҳуқуқий тизим”**, **“ҳуқуқий тизимнинг таркибий элементлари”** тушунчалари чуқур таҳлил этилган, методологик асослари тадқиқ этилган ҳамда уларнинг илмий-назарий асослари ёритиб берилган.

Миллий ҳуқуқий тизим ривожланишининг тенденциялари, бунда ҳуқуқий, ижтимоий ҳамда юридик-техник нормалар ва уларни амалга татбиқ этишнинг ўзига хос жиҳатлари таҳлил этилган.

Ўзбекистон Республикаси миллий ҳуқуқий тизимини **“инсон қадри учун”** тамойили асосида такомиллаштириш йўналишлари тадқиқ этилган. Айниқса, инсон қадрини юксалтиришда уларга қулайлик яратиш, мазкур ғоя асосида янги ҳуқуқий институтларни ривожлантириш, ҳуқуқни амалга ошириш воситаси сифати юридик-техник нормаларни замонавийлаштириш каби масалаларга алоҳида эътибор қаратилган.

Олиб борилган илмий изланишларга асосланиб, тадқиқотчи томонидан **“юридик-техник нормалар айна вақтда миллий ҳуқуқий тизимнинг ажралмас таркибий қисмларидан биридир”**, – деган хулосага келинган.

Мазкур бобнинг иккинчи параграфи **“Юридик-техник нормалар тушунчаси ва ҳуқуқий табиати”**га бағишланган бўлиб, унда юридик-техник нормалар, уларнинг ўзига хос хусусиятлари илмий таҳлил этилган.

Тадқиқот давомида инсонлар орасида юридик-техник нормаларни тушуниш, бундай нормалар ҳақида тасаввур мавжудлиги хусусида ижтимоий сўров ўтказилди. **“Юридик-техник нормалар ҳақида маълумотга эгамисиз?”**, – деган саволга респондентларнинг 15,1 фоизи йўқ маълумотга эга эмасман, 24,7 фоизи қисман маълумотга эгаман деб жавоб берган. Ёки, **“Юридик-техник нормаларга риоя қилмасликнинг ижтимоий оқибати ҳақида фикрингиз...”** деб

муносабат сўралганда, респондентларнинг 90,4 фоизи салбий оқибатларни келтириб чиқариши мумкинлигини қайд этган.

Диссертант жамоатчилик фикрини ўрганиш асосида, юридик-техник нормалар ҳақида фуқароларга кенгроқ тушунча бериш, унинг аҳамияти ва заруратини кенгроқ ёритиш зарурлиги ҳақида хулосага келган.

Юридик-техник нормаларнинг қуйидаги муаллифлик таърифи ишлаб чиқилган: **“юридик-техник нормалар** – бу инсоннинг табиат, техника, тиббиёт каби унинг атрофида мавжуд муҳит ва воситалар билан муносабатларини, техник ҳаракатлари меъёрларини белгилаб берувчи, давлат томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда, шунингдек йўриқнома, қўлланма, техник стандартлар шаклида қайд қилинадиган қоидалар мажмуи”.

Тадқиқот давомидаги илмий изланишлар, турли концепциялар, ғоя ва фикрлар таҳлили асосида юридик-техник нормаларнинг қуйидаги ўзига хос жиҳатлари алоҳида ажратиб кўрсатилган:

Биринчидан, юридик-техник нормалар ўзида техник хусусиятларни мужассам қилади, яъни бундай нормаларда инсон ва техника муносабатида муҳим бўлган қоидалар, техникадан фойдаланиш, уни ишлатиш меъёрлари акс эттирилади;

Иккинчидан, юридик-техник нормалар ўз мазмунида “субъект-объект” муносабатларини ифода этади, яъни инсоннинг табиат, ундаги объектлар, меҳнат қуроллари, турли техник воситалар, тиббиёт, фармацевтикага оид йўриқномалар билан ишлаш, улардан фойдаланиш меъёрларини акс эттиради;

Учинчидан, юридик-техник нормалар мазмунан техник ҳаракатларга доир қоидаларни намоён қилади;

Тўртинчидан, техник нормаларга риоя қилмаслик, улар ҳақида махсус билим ва кўникмаларга эга бўлмасдан фойдаланиш муайян оқибатларни келтириб чиқариши мумкин;

Бешинчидан, ижтимоий нормалар инсонларнинг ўзаро ҳамда жамоавий муносабатларини тартибга солса, техник нормалар инсонларнинг техника билан муносабатларини тартибга солишга қаратилган бўлади;

Олтинчидан, юридик-техник нормалар инсонга фан ва техника ютуқларини, инсонни ўраб турган оламни, тиббиёт ва бошқа махсус билим талаб қилинадиган соҳаларни англашга, тушунишга ва улардан тўғри фойдаланишга кўмаклашадиган ўзига хос боғловчидир;

Еттинчидан, юридик-техник нормалар ўзининг ташкилий-техник хусусиятларини йўқотмаган ҳолда ҳуқуқий нормалар белгиларига эга бўлади, яъни улар давлат томонидан ўрнатилади, уларда кўпчиликнинг иродаси акс эттирилади, махсус норматив ҳужжатларда акс эттирилади;

Саккинзинчидан, юридик-техник нормалар “инсон ва табиат”, “инсон ва атроф-муҳит” муносабатларининг оқилона нисбатларини белгилашнинг ҳам асосий воситаси ҳисобланади.

Биринчи бобнинг учинчи параграфида **“Ижтимоий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг ўрни ва бошқа ижтимоий нормалар билан ўзаро нисбати”** таҳлил қилинган.

Диссертантнинг фикрича, ижтимоий тартибга солиш тизимида инсон ва табиат, инсон ва техника, инсон ва меҳнат қуроллари каби муносабатлар қай даражада ажралмас бўлса, юридик-техник нормалар, ижтимоий нормалар ҳамда ижтимоий муносабатлар шу даражада ўзаро узвий боғлиқ.

Техник нормалар жонли ва жонсиз табиатдаги объектлар, техник воситалар ва механизмлардан фойдаланиш қоидаларини ўзида мужассам этади. Мисол тариқасида инсоннинг кир ювиш машинасидан, музлатгичдан, дазмолдан, компьютер воситалари каби техникалардан фойдаланиши муайян йўриқномаларга, тавсияларга асосланади. Бундай техника воситаларидан фойдаланиш йўриқномалари техника хавфсизлиги қоидалари сифатида талқин қилинади ҳамда инсон хавфсизлиги учун муҳим аҳамият касб этиши қайд этилган.

Диссертант мазкур параграфда қайд этилган ижтимоий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг ўрни, уларнинг бошқа ижтимоий нормалар билан ўзаро боғлиқлиги хусусидаги фикрлар асосида қуйидаги хулосаларга келган:

Биринчидан, ижтимоий тартибга солиш тизимида ижтимоий нормалар, ижтимоий-техник нормалар, юридик-техник нормалар, техник нормалар бир бутун механизм сифатида ҳаракатга келади. Бунда муайян техник нормалар инсоннинг ижтимоий манфаатларини ифодалайди;

Иккинчидан, ижтимоий тартибга солишда юридик-техник нормалар ижтимоий нормалар каби муҳим аҳамиятга эга ва инсон кундалик фаолиятининг ажралмас қисмидир;

Учинчидан, ижтимоий тартибга солишда юридик-техник нормаларнинг ўрни инсон ҳаёти ва соғлиғини, хавфсизлигини таъминлашда; мол-мулк, атроф муҳит муҳофаза қилинишида, шунингдек табиий ресурслардан, техникадан оқилона фойдаланилишини таъминлашда яққол намоён бўлади;

Тўртинчидан, юридик-техник нормалар ижтимоий тартибга солиш тизимининг ажралмас қисми сифатида инсон томонидан онгли равишда риоя қилинадиган муносабатлар кўламини тартибга солиб туради;

Бешинчидан, юридик-техник нормалар ижтимоий нормалар билан узвий боғлиқ ва улар бир бутунликда инсон таъсирида ҳаракатга келади;

Олтинчидан, юридик-техник нормалар ҳамда ижтимоий нормалар улар воситасида тартибга солинадиган ижтимоий муносабатларга кўра фарқланади, бироқ ўзаро чамбарчас боғлиқ бўлиб, улардан бирисиз ижтимоий тартибга солиш имконсиз;

Еттинчидан, ҳозирги фан ва техниканинг жадал суръатларда ривожланиб бориши ижтимоий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг ўрни ва аҳамиятини юриспруденциянинг муҳим предмети сифатида намоён қилади.

Диссертациянинг иккинчи боби “**Юридик-техник нормаларнинг таснифи, таркибий тузилиши ва функциялари**” деб номланган бўлиб, унда юридик-техник нормаларнинг турлари, шакллари, таркибий қисмлари, функциялари ҳамда миллий ҳуқуқий тизим билан юридик-техник нормаларнинг уйғунлигига оид ривожланган хорижий мамлакатлар тажрибасининг қиёсий-ҳуқуқий таҳлили ёритиб берилган.

Ушбу бобнинг “Юридик-техник нормаларнинг таснифланиши ҳамда таркибий тузилиши” деб номланган биринчи параграфиди тадқиқотчи томонидан юридик-техник нормалар турлари бўйича бир қатор олимларнинг фикрлари, таснифлари илмий таҳлил қилинган ва улар билан илмий бахс-мунозарага киришилган.

Муаллиф ўзининг қарши фикрини қуйидагича асослайди: “рус олимнинг юридик-техник нормаларнинг таснифи хусусидаги қарашлари ҳам тўлиқ муфассал эмас, яъни юридик-техник нормаларнинг барча турларини қамраб олмаган. Мисол тариқасида ҳуқуқий нормалар ҳуқуқий тартибга солиш предметиға кўра ҳам таснифланиши мумкин. Жумладан, юридик-техник нормалар инсон ва техника, инсон ва табиат каби муносабатларға оид бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар воситасида муайян тартибга солиш предметлари доирасида ҳаракатда бўлади. Йўл ҳаракати қоидалари, ёнғин хавфсизлиги қоидалари шулар жумласидандир”.

Юридик-техник нормаларнинг таснифи ҳамда таркибий тузилишиға оид турли қарашлар, ғоя ва фикрлар таҳлили асосида тадқиқотчи қуйидаги хулосаларға келган:

юридик-техник нормалар ҳуқуқ нормалари каби таснифланади, ўзига хос белгиларига мувофиқ муайян турларға, шаклларға бўлинади;

инсон ва табиат, инсон ва техника муносабатлари соф техник нормалар, ижтимоий-техник ҳамда юридик-техник нормалар шаклларида намоён бўлади;

инсон ва табиат, инсон ва техника муносабатлари ушбу муносабатлар ҳаракатға келганда унинг натижасида юзаға келадиган салбий оқибатларға қараб юридик жавобгарлик келтириб чиқарадиган ва аксинча, юридик жавобгарликка сабаб бўлмайдиган ҳолатлар сифатида намоён бўлади;

техник нормалар ҳамда ижтимоий-техник нормалар инсон учун асосан тавсиявий характерға эға бўлиб, уларға риоя қилиш инсон ҳаёти, соғлиғи, хавфсизлиги учун муҳим аҳамиятға эға;

юридик-техник нормалар қандай шаклда баён қилинишидан қатъи-назар жамият ва давлат учун муҳим аҳамиятға эға бўлган ўзига хос ижтимоий муносабатлар доирасини тартибға солади:

юридик-техник нормалар ўзига хослиғиға кўра таркибий тузилиши жиҳатидан асосан гипотеза ва диспозиция шаклида қайд этилади.

“Ҳуқуқий тартибға солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг функциялари” деб номланган иккинчи бобнинг иккинчи параграфиди ҳуқуқий тартибға солиш ҳамда юридик-техник нормаларнинг функциялари ҳамда уларнинг ривожланиш тенденциялари тадқиқ этилган.

Диссертант ҳуқуқий тартибға солиш тизими ва унда юридик-техник нормаларнинг функцияларини таҳлил қилиш асносида бундай ижтимоий нормаларнинг қуйидаги функциялари мавжудлиғини илмий янгилик сифатида алоҳида ажратиб кўрсатган: тартибға солиш; муҳофаза қилиш; бошқариш; баҳолаш ва тарбиялаш функциялари.

Шунингдек илмий изланиш давомида юридик-техник нормаларнинг функциялари бўйича жамоатчилик фикри ҳам ўрганилган. Тадқиқот давомида ўтказилган ижтимоий сўровда юридик-техник нормаларнинг вазифалари тўғрисида ҳам савол қўйилди. “Ижтимоий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормалар қандай вазифаларни бажаради?”, - деб берилган саволга респондентларнинг 57,6 фоизи тартибга солиш вазифасини, 22 фоизи муҳофаза қилиш вазифасини, 11 фоизи огоҳлантириш вазифасини бажаради, деб жавоб берилган.

Ёки, “техникадан фойдаланиш билан боғлиқ бахтсиз ҳодисалар кўпроқ нимага боғлиқ?”, - деган саволга сўровда иштирок этганларнинг 60,3 фоизи қоидаларга риоя қилмасликка, 20,5 фоизи эҳтиётсизликка, 19,2 фоизи билмасликка боғлиқ деб жавоб берган.

Диссертант, сўров натижалари асосида, “юридик-техник нормалар вазифаларида тартибга солиш вазифаси кенгроқ эканлиги” тўғрисидаги хулосага келган.

Ҳуқуқий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг функцияларига оид қайд этиб ўтилган фикрлардан қуйидаги хулосаларга келинган:

юридик-техник нормалар ўз хусусиятларига мувофиқ, ҳуқуқ функцияларини ўзида намоён қилади;

юридик-техник нормалар орқали жамиятда шу соҳага доир ижтимоий муносабатлар тартибга солинади, муҳофаза қилинади;

юридик-техник нормалар воситасида инсонларнинг, катта-кичик гуруҳларнинг, жамиятнинг шу соҳага доир умумий манфаатлари ўзаро мувофиқлаштирилади;

юридик-техник нормаларнинг функциялари турли восита ва усуллар орқали таъминланиб, унинг амалга оширилиши ўзига хос тарзда, узлуксиз ҳаракатда бўлувчи механизм сифатида намоён бўлади;

юридик-техник нормаларда муносабат субъектлари томонидан аввалдан белгилаб қўйилган хулқ-атвор қоидалари, тартиб-таомилларни бузилишларини олдини олиш, яъни профилактик таъсир кўрсатиш хусусияти ҳам мавжуд;

ҳуқуқнинг тартибга солиш функцияси муайян хулқ-атвор қоидаларини белгилашда, жамият, давлат ва фуқароларнинг умумий манфаатларини мувофиқлаштирувчи муносабатларни ўрнатишда муҳим аҳамият касб этади;

ҳуқуқий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг функциялари ижтимоий муносабатларнинг айнан ҳуқуқ воситасида тартибга солинадиган доирасига нисбатан ҳуқуқ нормалари ёрдамида таъсир этиш орқали амалга оширилади.

Иккинчи бобнинг учинчи параграфи **“Ривожланган хорижий давлатлар миллий ҳуқуқий тизимида юридик-техник нормаларнинг акс этиши ва жорий қилиниши”**га бағишланган.

Таҳлиллар асосида ҳозирда дунё ҳамжамятида техник тартибга солиш тизимида асосан икки хил ёндашув кенг қўлланилишини таъкидлаган, булар америкача ҳамда европача услублардир. Америкача ёндашувда техник

тартибга солиш ва стандартлаштириш давлат ва нодавлат, саноат ва де-факто, яъни қонун ҳужжатларида мустаҳкамланмаган, лекин алоҳида компаниялар томонидан қўлланиладиган, минтақавий ва миллий стандартларга бўлинади.

Юридик-техник нормалар соҳасида техник тартибга солиш Америка Қўшма Штатларида ўзига хос механизм орқали йўлга қўйилган. Ушбу мамлакатда техник тартибга солиш борасида алоҳида комплекс ҳужжат мавжуд эмас. Конгресс техник регламентларни ишлаб чиқиш ва жорий қилишни ўз соҳаси бўйича мутасадди вазирлик ва идоралар зиммасига юклаган.

АҚШда инсон ва табиат, инсон ва атроф-муҳит муносабатларига доир юридик-техник нормалар 50 га яқин қонунлар билан тартибга солинган.

Японияда техник тартибга солиш, стандартлаштириш ва хавфсизлик соҳасидаги ҳуқуқий муносабатларни тартибга солувчи асосий норматив-ҳуқуқий ҳужжат “Стандартлаштириш тўғрисида”ги қонун ҳисобланади. Техник тартибга солиш модели АҚШ моделидан тубдан фарқ қилади. Японияда давлат техник жиҳатдан тартибга солиш ва стандартлаштириш соҳасида фаол иштирок этади. У барча ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлайди ва улар, ўз навбатида, мамлакат ва унинг бозори гуллаб-яшнаши ҳақида қайғурадилар. Стандартлаштириш тизимида барча соҳалар бир-бири билан чамбарчас боғлиқ.

Японияда атроф-муҳитни ифлослантирувчиларга нисбатан иқтисодий чоралар қўлланиладиган ҳолларда, масалан, жарималар қўлланилганда, жамоатчилик қўллаб-қувватлашини таъминлашга мўлжалланган. Масалан, “Хавонинг ифлосланишини назорат қилиш тўғрисида”ги қонун 1968 йилда қабул қилинган. Унда корхоналар ва автомобиль двигателлари томонидан атмосферага зарарли моддалар чиқишига чекловлар жорий этилиши кўзда тутилган.

Хитой Халқ Республикасида ҳам юридик-техник нормаларнинг инсон ва табиат, инсон ва атроф-муҳит соҳаси бир қатор қонунлар билан тартибга солинган. Хитой тажрибасининг ўзига хос жиҳати, уларда “назорат қилиш” муносабатларига қонуннинг ўзидаёқ алоҳида урғу берилишида намоён бўлади.

Тадқиқотнинг мазкур параграфида қайд этиб ўтилган ривожланган хорижий давлатлар ҳуқуқ тизимида юридик-техник нормаларнинг акс этиши ва жорий қилинишига оид маълумотлардан қуйидаги хулосаларга келинди:

биринчидан, инсон ва табиат, инсон ва атроф-муҳит, инсон ва ишлаб чиқариш, инсон ва техника, инсон ва флора-фауна каби муносабатлар турли даражадаги қонунлар, кодекслар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар воситасида тартибга солинган, шу нуқтаи-назардан мазкур муносабатлар ҳуқуқий тартибга солиш предметини ташкил қилади;

иккинчидан, ривожланган давлатлар томонидан ҳам жорий қилинган юридик-техник нормаларнинг асосий мақсадлари атроф-муҳитни, табиатни, бу орқали инсоният саломатлигини асраб-авайлаш, ҳимоя қилишга қаратилган;

учинчидан, техник-тартибга солиш тизими барча ривожланган давлатлар учун хос бўлиб, улар техник-тартибга солиш, стандартлаштириш, сертификатлаштириш каби шаклларда намоён бўлади ҳамда “инсон

ва техника”, “инсон ва ишлаб чиқариш”, “инсон ва маҳсулот”, “инсон ва саломатлик” каби муҳим муносабатларни тартибга солади;

тўртинчидан, техник-тартибга солиш, стандартлаштириш, сертификатлаштириш каби атамалар маҳсулотларга, бинолар ва иншоотларга, ишлаб чиқариш, қуриш, ўрнатиш, ишга тушириш, ишлатиш, сақлаш билан боғлиқ жараёнларга мажбурий талабларни жорий қилиш; маҳсулотлар, иш ва хизматларни аҳолининг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулкига, атроф муҳит учун хавфсизлиги, ресурсларни тежаш масалаларида истеъмолчилар ва давлат манфаатларини ҳимоя қилиш; барча турдаги ресурслар тежалишига кўмаклашишдан, ишлаб чиқаришнинг техник-иқтисодий кўрсаткичларини яхшилаш; табиий ва техноген фалокатлар ҳамда бошқа фавқулодда вазиятлар юзага келиш хавф-хатарини ҳисобга олган ҳолда халқ хўжалиги объектларининг хавфсизлигини таъминлаш; инсон ҳаёти, соғлиғи, юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки ҳамда атроф муҳит учун хавфли бўлган маҳсулотлар реализация қилинишини назорат этиб бориш; маҳсулотларнинг сифат кўрсаткичларини тасдиқлаш каби мақсадларни ифодалашда қўлланилади.

Диссертациянинг **“Ўзбекистонда юридик-техник нормаларнинг самарадорлигини ошириш истиқболлари”** деб номланган учинчи боби биринчи параграфи **“Ўзбекистон қонунчилик тизимида юридик-техник нормаларнинг ифодаланиши”**га бағишланган бўлиб, унда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг юридик кучи бўйича таснифлаган ҳолда, уларда юридик-техник нормаларнинг акс этишига оид таҳлиллар амалга оширилган.

Улардан келиб чиққан ҳолда республикамиз қонунчилик тизимида юридик-техник нормаларнинг ифодаланиши хусусида қуйидаги хулосаларга келинган:

юридик-техник нормалар конституциявий-ҳуқуқий асосга эга, конституциявий нормалар юридик-техник нормаларга оид умумий қоидаларни ўзида мужассам этган;

юридик-техник нормалар республикамизда амалда бўлган кодексларда, қонунларда, фармон ва қарорларда, фармон ва қарорлар билан тасдиқланган низом ва йўриқномаларда мустаҳкамланган;

юридик-техник нормалар норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар воситасида муайян қоидалар шаклида қайд этилиб, уларда инсоннинг табиат, ундаги ресурслар, техника, иш ва меҳнат қуролларига нисбатан муносабатлари тартибга солинган;

юридик-техник нормаларда қайд этилган қоидалар инсон саломатлиги, унинг хавфсизлиги, фаровон ҳаёти асосларини таъминлайди, шу нуқтаи-назардан уларга риоя қилмаслик учун муайян юридик жавобгарликлар белгиланган;

юридик-техник нормалар норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар воситасида изчил тартибга солинган, ҳар бир йўналишга оид муайян нормалар қабул қилинган.

Учинчи бобнинг **“Ўзбекистонда юридик-техник нормалар: мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари”** деб номланган иккинчи параграфида юридик-техник нормаларнинг шаклланиши, амалга татбиқ этилиши соҳасидаги муаммолар тизимли таҳлил этилган.

Диссертант томонидан қуйидаги муаммоли ҳолатлар алоҳида тадқиқ этилган:

биринчидан, “инсон ва табиат” муносабатларида табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасидаги камчиликлар;

иккинчидан, юридик-техник нормалар қўлланиладиган барча соҳаларга рақамлаштириш тизими ҳали тўлиқ татбиқ қилинмагани;

учинчидан, юридик-техник нормаларнинг катта гуруҳи тааллуқли бўлган стандартлаштириш, техник регламентлар соҳаларидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни халқаро талабларга уйғунлаштириш йўналишидаги мавжуд муаммолар;

тўртинчидан, юридик-техник нормаларни ишлаб чиқиш, уларни ҳуқуқий тартибга солиш билан боғлиқ муаммолар;

бешинчидан, юридик-техник нормаларни амалга ошириш ва қўллаш билан боғлиқ муаммолар;

олтинчидан, юридик-техник нормаларнинг мазмун-моҳиятини англаш ва тушуниш билан боғлиқ муаммолар;

еттинчидан, “яшил иқтисодиёт”ни ривожлантириш учун инновацион ечимларни жорий этишда кичик бизнес субъектлари иштирокининг етарли эмаслиги;

саккизинчидан, юридик-техник нормалар соҳасини ривожлантириш масаласида малакали кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш, малакасини ошириш йўналишидаги муаммолар;

тўққизинчидан, юридик-техник нормаларга риоя қилиниши устидан жамоатчилик назорати институтини ривожлантириш ҳам долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Тадқиқотнинг мазкур параграфида тадқиқ этилган муаммоли ҳолатлар, уларни бартараф этиш йўналишлари таҳлилидан келиб чиқиб, қуйидаги хулосаларга келинган:

республикамизда юридик-техник нормаларни такомиллаштириш йўналиши бугунги илм-фан, техника жадал ривожланиб бораётган даврда долзарб вазифалардан бири ҳисобланади; айниқса, “инсон ва табиат”, “инсон ва техника”, “инсон ва ишлаб чиқариш” муносабатларидаги оқилона нисбатнинг бузилиши дунё ҳамжамиятида глобал иқлим ўзгариши, чиқинди ва экологик муаммолар, ўрмон ёнғинлари каби муаммоларга, салбий оқибатларга сабаб бўлаётган бир шароитда мазкур вазифаларни самарали ҳал қилиниши янада аҳамиятлидир;

юридик-техник нормалар билан қамраб олинадиган барча соҳалар бугунги кунда рақамлаштириш тизимига ўтказилиши энергия тежамкорлики, ресурсларни тежаш, улардан оқилона фойдаланиш, инсон саломатлиги, унинг хавфсизлигини таъминлаш каби нуқтаи-назарларга мувофиқ заруратга айланган;

юридик-техник нормаларга риоя қилиниши, юридик-техник нормаларни қўллаш, уларни амалга ошириш масалаларида янги замонавий, самарали механизмларни жорий қилиш, норматив-ҳуқуқий базани ривожлантириш йўналишлари кун тартибидаги долзарб вазифалардан бири;

юридик-техник нормаларни ишлаб чиқиш, жорий қилиш йўналишларида, энг аввало, фуқаролар, жамоатчилик фикрини ўрганиш, уларни норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ифодалаш муҳим масалалардан биридир.

Учинчи бобнинг учинчи параграфида “**Ўзбекистон миллий ҳуқуқий тизимида юридик-техник нормаларнинг самарадорлигини ошириш масалалари**” тадқиқ этилган.

Диссертант мазкур параграфда юридик-техник нормаларга оид назарий фикрларни амалиётга уйғунлаштиришга, бу орқали улар самарадорлигини ошириш масаласига жиддий эътибор қаратган.

Тадқиқот давомида жамоатчилик фикри натижалари асосида хулосалар чиқарилган. Хусусан, ўтказилган сўровда юридик-техник нормаларнинг самарадорлигини ошириш қандай омилларга боғлиқ деб қўйилган саволга респондентларнинг 14 фоизидан кўп қисми жавобгарликни кучайтириш, 12,7 фоизи давлат назоратини кучайтириш зарур деб жавоб берган.

Шунингдек, диссертант статистик маълумотларга эътибор қаратган ҳолда муайян хулосаларга келган. Масалан, 2021 йилнинг январь-октябрь ойларида ўтказилган экологик назорат натижаларига кўра эса, ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар сони республика бўйича 37502 тани ташкил қилган бўлса, шундан 972 нафари мансабдор шахслар ҳиссасига тўғри келган. 2021 йилнинг дастлабки уч чорагида республика бўйича жами 490 та ҳуқуқбузарлик аниқланган бўлиб, шундан дарахт кесиш 196 тани, мол боқиш 261 тани, ов қилиш 4 тани, бошқа ҳуқуқбузарликлар 29 тани ташкил қилган.

Юқоридаги рақамлар тадқиқотчининг қуйидаги хулосаларига асос бўлган: “соҳада жамоатчилик назоратининг алоҳида мезонларини ишлаб чиқиш, экология соҳасида ҳуқуқбузарлик содир этаётган шахсларга қарши кураш тизимида рағбатлантириш чораларини кенгайтириш, экологик маданиятни юксалтириш муҳим аҳамиятга эга. Дарахт кесиш, атроф-муҳитни ифлослантириш, чиқинди улоқтириш каби салбий ҳолатларни бартараф қилинишида фуқаролар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотажорат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари томонидан олиб бориладиган жамоатчилик назоратининг аниқ норматив-ҳуқуқий асослари ва механизмлари қонунчиликда ўз ифодасини топиши муҳим”.

Тадқиқот давомида ўтказилган ижтимоий сўровда ҳам юридик-техник нормалар самарадорлигини оширишда қайси омиллар муҳим деб қўйилган саволга, респондентларнинг 22,9 фоизи жамоатчилик назоратини кучайтириш зарурлигини қайд этган.

Диссертант юридик-техник нормалар самарадорлигини оширишнинг қуйидаги устувор йўналишлар алоҳида кўрсатган:

юридик-техник нормаларнинг самарадорлиги, энг аввало, уларнинг бир хилда қўлланилиши, бир хилда тушунилиши билан узвий боғлиқ, юридик-техник нормалар ҳар бир норматив-ҳуқуқий ҳужжатда ўзининг махсус мазмунини сақлаб қолиши керак;

юридик-техник нормалар қўлланиладиган барча соҳаларга рақамлаштириш тизимини жорий қилиш мазкур соҳадаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар самарадорлигини кескин оширишда муҳим омил бўлиб хизмат қилади;

экология соҳасидаги қайд қилинган барча ҳуқуқбузарликлар бўйича юридик жавобгарликларни кучайтириш, ушбу йўналишда тарғибот ишларини жадаллаштириш юридик-техник нормалар самарадорлигини оширишда муҳим омил ҳисобланади;

дарахт кесиш, атроф-муҳитни ифлослантириш, чиқинди улоқтириш каби салбий ҳолатларни бартараф қилинишида фуқаролар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат ноижорат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари томонидан олиб бориладиган жамоатчилик назоратининг аниқ норматив-ҳуқуқий асослари ва механизмлари қонунчиликда ўз ифодасини топиши керак;

юридик-техник нормалар стандартлаштириш, техник регламентлар соҳаларида халқаро талабларга, халқаро стандартларга тўлиқ уйғунлаштирилиши лозим;

саноат ва ишлаб чиқариш соҳасида қўлланилаётган юридик-техник нормаларда атроф-муҳитни ифлослантираётган, заҳарли кимёвий воситалар, чиқиндилар чиқараётган ишлаб чиқариш субъектлари учун белгиланган нормадан ортиқ заҳарли моддалар чиқарилганда зудлик билан масъул идораларни хабардор қилиш мажбурияти норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгилаб қўйилиши керак;

юридик-техник нормалар йўналишида “Заҳарли моддалар тўғрисида”, “Атроф-муҳитга етказилган зарар оқибатларини бартараф қилиш, компенсация ва ўрнини қоплаш тўғрисида”, “Ичимлик сувининг яроқлилиги тўғрисида” алоҳида Қонунларни қабул қилиш мақсадга мувофиқ;

юридик-техник нормаларнинг самарадорлиги фуқаролар томонидан мазкур нормаларнинг мазмун-моҳиятини, аҳамиятини тушуниши билан узвий боғлиқлигидан келиб чиқиб, мазкур нормалар юзасидан таълим сифатини ошириш, тарғибот ишларини кучайтириш лозим;

“яшил иқтисодиёт”ни ривожлантириш учун инновацион ечимларни жорий этишда кичик бизнес субъектлари иштирокини кенгайтириш, кичик бизнес субъектларини юридик-техник нормалар билан тартибга солинадиган муносабатларга тўлақонли жалб қилиш керак;

тиббиёт ҳуқуқини, аҳолининг тиббий маданиятини, тиббий саводхонлигини ошириш муҳим аҳамиятга эга.

ХУЛОСА

Ўзбекистон ҳуқуқий тизимида юридик-техник нормалар, уларнинг тушунчаси ва ҳуқуқий табиати, ижтимоий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг ўрни ва бошқа ижтимоий нормалар билан ўзаро нисбати, юридик-техник нормаларнинг турлари, шакллари ҳамда таркибий тузилиши, функциялари, юридик-техник нормаларнинг самарадорлигини ошириш масалалари юзасидан ўтказилган илмий тадқиқот натижаларидан қуйидаги хулосаларга келинди:

I. Илмий-назарий аҳамиятдаги хулосалар:

1. “Ҳуқуқий тизим” – бу фуқаролар учун фаровон ҳаёт шароитларини яратишга мўлжалланган, халқ манфаатларини ўзида ифода этувчи жамиятда амалда бўлган ҳуқуқий нормалар, ҳуқуқий жараёнлар, ҳуқуқий воситалар, ҳуқуқий институтлар мажмуидир.

2. “Юридик-техник нормалар” – бу инсоннинг табиат, техника, тиббиёт каби унинг атрофида мавжуд ташқи олам объектлари ва воситалари билан муносабатларини, техник ҳаракатлари меъёрларини белгилаб берувчи, давлат томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда, шунингдек йўриқнома, қўлланма, техник стандартлар шаклида қайд қилинадиган қоидалар мажмуидир.

3. Бизнингча, юридик-техник нормалар ўзида техник хусусиятларни ҳам мужассам қилади, яъни бундай нормаларда инсон ва техника муносабатида муҳим бўлган қоидалар, техникадан фойдаланиш, уни ишлатиш меъёрлари акс эттирилади.

4. Юридик-техник нормалар “субъект-объект” муносабатларини ўзида ифода этади, яъни инсоннинг табиат, ундаги объектлар, меҳнат қуроллари, турли техник воситалар, тиббиёт”, фармацевтикага оид йўриқномалар билан ишлаш, улардан фойдаланиш меъёрларини, бир сўз билан айтганда инсоннинг ташқи олам объектлари билан муносабатларини акс эттиради.

5. Фикримизча, ижтимоий нормалар ва юридик-техник нормалар ўртасидаги қуйидаги тафовутларни кўрсатиш мумкин: *биринчидан*, ижтимоий тартибга солиш тизимида ижтимоий нормалар, ижтимоий-техник нормалар, юридик-техник нормалар, техник нормалар бир бутун механизм сифатида ҳаракатга келади; *иккинчидан*, техник нормалар норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда мустақамланиб юридик-техник нормалар сифатида татбиқ этилади, кўпинча стандартлар шаклини олади ҳамда ижтимоий характерга эга бўлади, ижтимоий нормалар эса техник нормаларнинг ижроси учун зарур шарт-шароитларни яратади; *учинчидан*, техник нормалар орқали яшаш учун зарур объектив имкониятлар жамланади, ижтимоий нормалар эса уларга нисбатан хулқ-атвор муносабатларини белгилайди, шу билан бирга техник нормалар ўз-ўзидан амалга оширилади ва инстинктлар сабаб табиий хусусиятига эга бўлади.

6. Ижтимоий тартибга солишда юридик-техник нормаларнинг ўрни инсон ҳаёти ва соғлиғини, хавфсизлигини таъминлашда, мол-мулк, атроф муҳит муҳофаза қилинишида, шунингдек табиий ресурслардан, техникадан оқилона фойдаланилишини таъминлашда яққол намоён бўлади.

II. Қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонунига қуйидаги мазмундаги **24¹-моддасини** киритиш мақсадга мувофиқ:

“24¹-модда. Атмосфера ҳавосига зарар етказилганида хабардор қилиш тартиби тўғрисида

Фаолияти атмосфера ҳавосига ифлослантирувчи моддаларни, биологик организмларни, иссиқхона газларини ва озонни бузувчи моддаларни чиқариши ҳамда унга физикавий омилларнинг зарарли таъсир кўрсатиши билан боғлиқ бўлган корхоналар, муассасалар ва ташиқлотлар атмосфера ҳавосида ифлослантирувчи моддалар ва биологик организмларнинг инсон ва атроф табиий муҳит объектлари учун, физикавий омиллар атмосфера ҳавосига акустик, электромагнит, ионлаштирувчи ва бошқа хил зарарли таъсир кўрсатишининг инсон ва атроф табиий муҳит объектлари учун йўл қўйиладиган даражаларидан ортиқ етказганда масъул идораларни хабардор қилиши шарт”.

2. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 77-моддасига “ўрмон фонди ерларидан фойдаланиши қоидаларини бузиши, яъни тегишли рухсат олмай туриб иморат солиши, ёғочни қайта ишлаши, омборлар ва бошқа иншоотлар қуриши мақсадида ўрмон фонди ерларидаги дарахтни кундаков қилиши, ўрмон фонди ерларида пичанзорлар ва яйловларни шикастлантириши, ўзбошимчалик билан пичан ўриши, дренаж тизимларини ва йўлларни йўқ қилиши ёки шикастлантириши учун белгиланган жавобгарлик чорасини кучайтириши”ни назарда тутувчи тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш зарур.

3. Юридик-техник нормалар йўналишида Ўзбекистон Республикасининг “Заҳарли моддалар тўғрисида”, “Атроф-муҳитга етказилган зарар оқибатларини бартараф қилиш, компенсация ва ўрнини қоплаш тўғрисида”, “Ичимлик сувининг яроқлилиги тўғрисида”ги қонунларини қабул қилиш мақсадга мувофиқ.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг тегишли қарори билан тасдиқланадиган “Хавфни баҳолаш мезонлари, давлат назорати органлари томонидан тегишли чекловчи чораларни кўриш тўғрисида”ги ва “Юқори хавф туғдирадиган маҳсулот ҳақида тезкор равишда ўзаро хабар бериш тизимининг фаолият кўрсатиш тўғрисида”ги тартиблар қабул қилиш лозим.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланадиган “Техник регламентлар талабларига асосан маҳсулотларни мувофиқлигини баҳолаш тартиби тўғрисида”ги Низом ҳамда “хавфлилик даражаси юқори бўлган айрим турдаги маҳсулотлар” Рўйхатини қабул қилиш мақсадга мувофиқ.

6. Ўзбекистон Республикасининг “Техник жиҳатдан тартибга солиш тўғрисида”ги Қонунини янги таҳрирда ишлаб чиқиб, қабул қилиш мақсадга мувофиқ (диссертацияга илова қилинади).

III. Ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришга доир тавсиялар:

1. Олий ва ўрта-махсус таълим муассасалари таълим дастурларига “юридик-техник нормалар” бўйича махсус курсларни киритиш ва ушбу йўналишда дарсликлар, ўқув қўлланмалари тайёрлаш зарур.

2. Юридик-техник нормаларнинг самарадорлиги фуқаролар томонидан мазкур нормаларнинг мазмун-моҳиятини, аҳамиятини тушуниши билан узвий боғлиқлигидан келиб чиқиб, мазкур нормалар юзасидан таълим сифатини ошириш, тарғибот ишларини кучайтириш, ушбу мақсадда техника хавфсизлиги, экологик маданиятни шакллантириш йўналишларида илмий-амалий конференцияларни тизимли ўтказиш, таълим муассасаларида ушбу йўналишда махсус фанларни жорий қилиш, оммавий-ахборот воситаларида махсус кўрсатувлар сонини ошириш муҳим.

3. Саноат ва ишлаб чиқариш соҳасида қўлланилаётган юридик-техник нормаларда атроф-муҳитни ифлослантираётган, заҳарли кимёвий воситалар, чиқиндилар чиқараётган ишлаб чиқариш субъектлари учун белгиланган нормадан ортиқ заҳарли моддалар чиқарилганда зудлик билан масъул идораларни хабардор қилиш мажбурияти норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгилаб қўйилиши керак.

4. Дарахт кесиш, атроф-муҳитни ифлослантириш, чиқинди улоқтириш каби салбий ҳолатларни бартараф қилинишида фуқаролар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат ноижорат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари томонидан олиб бориладиган жамоатчилик назоратининг аниқ норматив-ҳуқуқий асослари ва механизмлари қонунчиликда ўз ифодасини топиши керак.

5. Дарахт кесиш, атроф-муҳитни ифлослантириш, чиқинди улоқтириш, ўрмон фонди ерларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш каби салбий ҳолатларни бартараф қилинишида юридик жавобгарлик чораларини кучайтириш зарур.

6. Юридик-техник нормалар соҳасини ривожлантириш масаласида малакали кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш, малакасини ошириш тизимини кучайтириш керак.

7. “Яшил иқтисодиёт”ни ривожлантириш учун инновацион ечимларни жорий этишда кичик бизнес субъектлари иштирокини кенгайтириш, уларга имтиёзлар кўламини янада кенгайтириш зарур.

8. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг мукамал, сифатли ва зиддиятлардан холи, коллизия нормаларсиз яратилишида фуқароларнинг, жамоат ташкилотларининг бевосита ёхуд билвосита иштирокларини кенгайтириш лозим.

**SCIENTIFIC COUNCIL No. DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02
FOR AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
AT TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

YASHNARBEKOV ANVAR YASHNARBEKOVICH

**LEGAL AND TECHNICAL NORMS IN THE LEGAL SYSTEM OF
UZBEKISTAN: THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES**

12.00.01. – Theory and history of state and law.
History of legal doctrines

ABSTRACT

of the dissertation of the doctor of philosophy (PhD) on sciences in law

Tashkent – 2023

The theme of the doctoral dissertation (PhD) was registered at Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan under number B2020.4.PhD/Yu454.

The dissertation is prepared at Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (summary)) on the website of the Scientific Council (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) and Information educational portal "ZiyoNET" (www.ziynet.uz).

Scientific Supervisor:

Yakubov Shukhrat Ummataliyevich
Doctor of Science in Law, Professor

Official opponents:

Otakhanov Foziljon Khaydarovich,
Doctor of Science in Law, Professor

Khudayberdiyev Axror Qosimaliyevich,
Doctor of Science in Law, Professor

The leading organization:

**Lawyers' training center under the
ministry of Justice of the Republic of
Uzbekistan**

The defense of the dissertation will be held on may 23, 2023 at 14:00 at the Session of the Scientific Council No. DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 at Tashkent State University of Law (Address: 100047, Sayilgokh street, 35. Tashkent city. Phone: (998971) 233-66-36; Fax: (998971) 233-37-48; e-mail:info@tsul.uz).

The doctoral dissertation is available at the Information Resource Center of Tashkent State University of Law (registered under 1120), (Address 100047, Sayilgokh street, 35. Tashkent city. Phone:(998971) 233-66-36).

The abstract of the dissertation is distributed on may 10, 2023.

(Registry protocol No. 10 of may 10, 2023).

R.R.Khakimov

Chairman of the Scientific Council for
awarding scientific degrees, Doctor of
Science in Law, Professor

B.A.Narimonov,

Secretary of the Scientific Council for
awarding scientific degrees, Doctor of
Philosophy in Legal Sciences, Associate
Professor

I.R.Bekov,

Chairman of the Scientific Seminar under
the Scientific Council for awarding
scientific degrees, Doctor of Science in
Law, Professor

INTRODUCTION (annotation of the Doctor of Philosophy (PhD) dissertation)

Relevance and necessity of the research topic. Regulating the relationship of man to nature and technology, to the external world surrounding him and to the objects and events in it, scientific research of this type of relationship is one of the urgent tasks today. The need for legislation and scientific research in this area is particularly increased by the emergence of new mechanisms in the relationships between “man and nature”, “man and technology”, and “man and robot”. According to the index “The World Justice Project Rule of Law Index”, one of the main requirements of the assessment is the determination of normative and certain technical rules. As a result of these indicators, technical regulations have gained prominence in the legislation of some foreign countries.

The field related to the creation of legal and technical norms in the world, in particular, the legal system and its structural structure, the concept and legal nature of legal and technical norms, the role of legal and technical norms in the system of social regulation and their relationship with other social norms, types and forms of legal and technical norms as well as structural structure, functions of legal-technical norms, issues of increasing the efficiency of legal-technical norms in the legal system are given special attention as a research direction of significant scientific importance.

The national legislative system, which forms the basis of the legal system of our country, in particular, the legal and technical norms included in this system and their legal foundations, modernizing the tasks and powers of the competent bodies in this regard, and increasing the effectiveness of the legal and technical norms in various aspects of society are comprehensive. legal reforms are being implemented. “Development of the concept of development of the legislation of the Republic of Uzbekistan”¹ is one of the priority tasks defined in the development strategy of New Uzbekistan for 2022 - 2026, which defines the further improvement of the legislation on legal and technical norms that are part of the national legal system as an urgent task.

Laws of the Republic of Uzbekistan “On Standardization”, “On Technical Regulation”, “On Certification of Products and Services”, “On Licensing, Permitting and Notification Procedures” and the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated June 2, 2021 “Technical Decree PF-6240 “On Fundamental Improvement of State Administration in the Field of Technical Regulation”, Decision No. PQ-4059 of December 12, 2018 “On Measures for Further Development of Technical Regulation, Standardization, Certification and Metrology Systems” and This dissertation research serves to a certain extent in ensuring the performance of tasks defined in other regulatory legal documents.

Dependence of the research on the priority directions of development of science and technology of the republic. This research is about the development of republican science and technology

¹ Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 28, 2022 No. PF-60 "On the Development Strategy of New Uzbekistan for 2022-2026"// National database of legislative information, 29.01.2022, No. 06/22/60/0082.

Corresponds to the priority direction “Formation of the system of innovative ideas and ways of their implementation in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of the informed society and the democratic state”.

The level of study of the problem. The concept and essence of legal and technical norms, some aspects of theoretical and practical issues related to them have been studied to a certain extent by a number of our mature scientists. However, issues related to legal and technical norms have not been studied as a separate research topic in the legal science of our country. Some aspects of legal and technical norms, in particular, aspects different from social norms, among mature scientists of our country A.A.Azizkho'jaev, A.Kh.Saidov, A.R.Akilov, M.A.Akhmedshayeva, Sh.N.Berdiyarov, Z.M.Islamov, I.V.Kudryavtsev, M.M.Mirakulov, O'.X.Mukhamedov, F.A.Mukhiddinova, O.Z.Mukhamedjanov, M.K.Najimov, H.T.Odilkoriyev, F.X.Otakhanov, M.M.Fayziyev, Sh.A.Saidullayev, S.A.Sultonova, I.T.Tulteyev, R.R.Khakimov, O.T.Khusanov, A.K.Khudoyberdiyev, R.Yu.Yusuvaliyeva and Sh.U.Yakubov.

General aspects of legal and technical norms from scientists of a foreign country D.V.Malienko, A.A.Bauken, W.N.Khropanyuk, A.V.Pchelkin, A.B.Vengerov, A.F.Cherdyantsev, A.V.Petrov, T.V.Kashanina, E.V.Chankov, G.O.Belanova, V.V.Bulgakov, E.N.Birdin, A.L.Vyazov, A.V.Derevesnikov, B.N.Kashnikov, E.M.Orach, O.V.Raguzina, L.A.Safiurova, R.K.Shamilyeva it was embodied in the scientific work of and others.

The aspects of technical regulation V.G.Petrasyuk, A.A.Rubtsov, A.V.Ustinov, V.I.Lafitsky, A.V.Kalmykova, Yu.A.Tikhomirov, V.Yu.Salamatov, O.Yu.Sorochkina have been studied to a certain extent in their scientific works. Some ecological aspects of legal and technical norms are covered in the scientific works of D.I.Shakirova, L.I.Broslavsky, Ma Sin.¹

Nevertheless, it can be noted that the issue of legal-technical norms, which are part of the legal system of our country, has not been comprehensively studied at the level of a monographic research work.

The connection of the study with the research plans of the higher educational institution where the dissertation was completed. The dissertation work was carried out within the framework of the scientific research work “Priority directions for further improvement of the law-making process in the reform of the state and society construction system” included in the research plan of the Tashkent State Law University.

The purpose of the study. It consists of scientific analysis of theoretical and practical issues related to legal and technical norms in our country, existing problems in this field, development of directions for improvement of the legislation regulating these relations and development of scientifically based conclusions, proposals and recommendations.

¹ These sources are listed in the list of used literature of the dissertation

Tasks of research. The implementation of this scientific-research work is intended to solve the following tasks:

researching the concept, essence, legal nature and social significance of legal-technical norms;

analysis of the role of legal-technical norms in the system of social regulation and their interaction with other social norms;

study and scientific research of the types, forms and structural structure of legal and technical norms;

study the functions of legal and technical norms in the legal regulation system;

systematic analysis of the representation of legal and technical norms in the national legal system of developed foreign countries and the legal system of Uzbekistan;

development of scientifically based proposals regarding existing problems in the formation, development and implementation of legal and technical norms and ways to solve them;

Development of conclusions, proposals and recommendations on increasing the efficiency of legal and technical norms in the national legal system of Uzbekistan.

The object of the study. The expression of legal and technical norms in the legal system of our country and theoretical and practical issues related to the field are the object of research.

The subject of research. It consists of legal documents related to legal and technical norms, law enforcement practice, legislation and practice of some foreign countries, statistical materials, conceptual approaches and scientific-theoretical views available in legal science.

Research methods. Dialectical, analysis, synthesis, generalization, comparative-legal, logical, historical, statistical, sociological, systematic-structural, survey, formal-legal methods of knowledge were used in the research.

The scientific novelty of the research is as follows.

the need to improve regulatory documents in the field of technical regulation is justified by analyzing the problems of individuals and legal entities related to technical regulation;

it is based on the need to eliminate excessive bureaucratic procedures, first of all, to reduce the burden of regulation on business activities, to optimize regulatory documents in the field of technical regulation;

the issue of preventing the introduction of legal norms into normative documents in the field of regulation is technically based;

It is based on the requirement that all regulatory documents pertaining to technical regulation be subjected to mandatory legal examination by the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, with a positive outcome requiring their consideration and implementation.

The practical results of the research are as follows:

The author's definitions of the concepts of "legal system" and "legal-technical norms" were developed;

Article 241 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Atmospheric Air Protection" with the following contents was developed;

A draft of Article 77 of the Code of Administrative Responsibility of the Republic of Uzbekistan was developed;

A proposal was developed on the adoption of the procedures "Risk assessment criteria, taking appropriate restrictive measures by state control bodies" and "On the operation of the system of rapid mutual notification of high-risk products" approved by the relevant decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan;

An author's proposal was developed regarding the adoption of the Regulation "On the procedure for evaluating the conformity of products based on the requirements of technical regulations" and the List of "certain types of products with a high level of danger", approved by the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan;

The author's proposals on the adoption of the laws of the Republic of Uzbekistan "On toxic substances", "On eliminating the consequences of environmental damage, compensation and compensation", "On the suitability of drinking water" have been developed.

The draft Law of the Republic of Uzbekistan "On Technical Regulation" has been developed.

Reliability of research results. The results of the research are summarized and formalized with relevant documents based on international law and national legal norms, the experience of developed countries, the practice of applying the law, and the results of statistical data analysis. Conclusions, proposals and recommendations were approved, and their results were published in leading national and foreign publications. The obtained results were approved by the competent state bodies and put into practice.

Scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the research results is based on the scientific and theoretical conclusions, suggestions and recommendations of the evaluation of the effectiveness of local government representative bodies, conducting scientific research, interpreting the relevant norms of legal documents, improving the national legislation, and teaching subjects such as "Theory of the State and Law", "Constitutional Law" and it is determined by the possibility of using it for further enrichment from a scientific and theoretical point of view.

The practical importance of the research results is determined by the possibility of use in improving the practice of applying legal and technical norms, as well as in educational processes, seminars and trainings organized in higher education institutions, and in the preparation of educational and methodological manuals.

Implementation of research results. The scientific results of the research work were used in the following:

A proposal to improve regulatory documents in the field of technical regulation by analyzing the problems of individuals and legal entities in the field of technical regulation - was taken into account in the development of the fourth paragraph of clause 2 of the decision (*deed No.12/21-76 dated November 3, 2022 of the Legal*

Assurance Department of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan). The implementation of this proposal will serve to improve regulatory documents in the field of technical regulation;

The proposal to eliminate excessive bureaucratic procedures, first of all, to reduce the regulatory burden on business activities, to optimize regulatory documents in the field of technical regulation. “On Events” decision No. 110 was taken into account when developing the second paragraph of Clause 2 (*Deed No. 12/21-76 dated November 3, 2022 of the Legal Assurance Department of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan*). The implementation of this proposal will serve to optimize regulatory documents in the field of technical regulation;

The proposal to prevent the inclusion of legal norms in regulatory documents in the field of technical regulation is the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated May 19, 2020 “On measures to further improve the activities of judicial bodies and institutions in the implementation of the state legal policy” PF-5997, paragraph 5, fifth was taken into account in the development of the paragraph (*deed No. 12/21-76 dated November 3, 2022 of the Legal Assurance Department of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan*). The implementation of this proposal will serve to determine the relevant provisions in the development of regulatory documents in the field of technical regulation;

Technically, the proposal regarding mandatory legal examination of regulatory documents in the field of regulation in the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan and the implementation of the procedure for taking into account and entering into force after receiving a positive conclusion is the order of the President of the Republic of Uzbekistan dated May 19, 2020 “Activity of judicial bodies and institutions in the implementation of state legal policy” PF-5997 Decree No. 5997 was taken into account in the development of the sixth paragraph of paragraph 5 (*deed No. 12/21-76 dated November 3, 2022 of the Legal Support Department of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan*). The implementation of this proposal will technically serve to determine the norm regarding the legal examination of normative documents in the field of regulation.

The cases where regulatory legal acts provide for the obligation to agree on the draft of the national standard, it is necessary to agree with the interested parties until the approval of this project, during the general discussion period, the draft national standards are in the technical committee dealing with standardization issues, and in case of its absence, they must hold a technical discussion at the national Standardization body, as well as proposals related to implementation, within sixty calendar days from the date of the official discussion of the national standards of the project, marking on the official website and all of these processes are considered in formation and development of parts 6, 7 and 8 of the Article 18 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On standardization” dated from 3rd of November 2022 No. LRU-800 (*Act No. 06-13/67 of Committee on Judicial-legal issues and Anti-corruption of Senate of the Oliy Majlis dated from 6th December 2022*)

Approbation of research results. The results of this research were tested at 4 scientific conferences, scientific-theoretical seminar and roundtable discussions including 3 international, 1 national scientific-practical conference.

Publication of research results. Based on the results of this research, a total of 10 scientific papers were published, including 6 in scientific journals (1 in foreign journal) and 1 scientific collection of abstracts.

The structure and scope of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion, a list of references and appendices. The volume of the work is 141 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the introduction (dissertation annotation) part of the dissertation, the relevance and necessity of the research topic, the compatibility of the research with the priority directions of the development of science and technology of the republic, the degree of research of the researched problem, the connection of the dissertation topic with the scientific research work of the higher educational institution where the dissertation is being carried out, the goals and tasks, object and subject of the research, methods, scientific novelty and practical result of the research, reliability of research results, scientific and practical significance, implementation, approval, publication, as well as the size and structure of the dissertation are explained.

A sociological survey with more than 500 respondents was conducted as part of the research. The opinions of public representatives were studied through this survey regarding the ideas put forward regarding the resolution of certain controversial issues during research work, as well as the conclusion of scientific research. This sociological study was significant because it included experts and specialists who deal with legal and technical norms in their work and daily activities.

The first chapter of the dissertation, titled “Legal-technical norms as a structural element of the legal system” consists of three paragraphs. The first paragraph is devoted to the legal system's concept and structure. It delves into the concepts of “National legal system” and “Structural elements of the legal system”, researching their methodological foundations and explaining their scientific and theoretical foundations.

Legal, social, and legal-technical norms, as well as particular facets of how they are implemented, are analyzed in relation to trends in the development of the national legal system.

The directions of improving the national legal system of the Republic of Uzbekistan based on the principle of “for human dignity” have been researched. In particular, special attention is paid to issues such as creating comfort for them in raising human dignity, developing new legal institutions based on this idea, and modernizing the quality of legal and technical norms as a means of implementing the law.

Based on the conducted scientific research, the researcher came to the conclusion that “legal-technical norms are at the same time one of the integral components of the national legal system”.

The second paragraph of this chapter is dedicated to “The concept and legal nature of legal-technical norms”, in which legal-technical norms and their specific characteristics are scientifically analyzed.

During the research, a social survey was conducted regarding the understanding of legal and technical norms among people, the existence of an idea about such norms. To the question “Do you know about legal and technical norms?”, 15.1 % of the respondents answered that they do not have any information, 24.7 % answered that they have partial information. Or, when asked “What is your opinion about the social consequences of non-compliance with legal and technical norms...”, 90.4 % of the respondents noted that it can cause negative consequences.

Based on the study of public opinion, the dissertationer came to the conclusion that it is necessary to provide citizens with a broader understanding of legal and technical norms, and to shed light on its importance and necessity.

The following author's definition of legal-technical norms has been developed: “**legal-technical norms** are the norms of technical activities, which determine the relationship of a person with nature, technology, medicine, and the environment and tools around him, as well as guidelines and manuals issued by the state, a set of rules recorded in the form of technical standards”.

On the basis of the scientific research during the research, the analysis of various concepts, ideas and opinions, the following specific aspects of legal and technical norms are highlighted:

firstly, legal-technical norms embody technical characteristics, that is, such norms reflect important rules in the relationship between man and technology, the use of technology, the norms of its use;

secondly, the legal-technical norms express "subject-object" relations in their content, that is, they reflect the norms of working with nature, its objects, labor tools, various technical tools, medicine, pharmaceutical instructions, and their use;

thirdly, juridical-technical norms show the rules of technical actions in content;

fourthly, non-observance of technical norms, their use without having special knowledge and skills can cause certain consequences;

fifth, if social norms regulate the mutual and collective relations of people, technical norms are aimed at regulating the relations of people with technology;

sixthly, legal-technical norms are a unique link that helps a person to understand, understand and correctly use scientific and technical achievements, the world surrounding a person, medicine and other areas that require special knowledge;

seventhly, legal-technical norms will have the characteristics of legal norms without losing their organizational-technical characteristics, that is, they are established by the state, they reflect the will of the majority, are reflected in special regulatory documents;

Eighthly, legal and technical norms are also the main means of determining the reasonable proportions of “human and nature” and “human and environment” relations.

In the third paragraph of the first chapter, “The role of legal-technical norms in the system of social regulation and their relationship with other social norms” is analyzed.

The dissertation asserts that legal and technical norms, social norms, and social relations are interconnected to the point where relationships between, for example, human and their environment, human and technology, and human and labor tools are integral to the system of social regulation.

Technical norms embody the rules for using objects, technical tools and mechanisms of animate and inanimate nature. For example, a person's use of appliances such as a washing machine, refrigerator, iron, and computer equipment is based on certain guidelines and recommendations. Instructions for the use of such equipment are interpreted as technical safety rules and are noted to be of great importance for human safety.

The dissertant came to the following conclusions based on the opinions about the role of legal and technical norms in the system of social regulation mentioned in this paragraph, their interrelationship with other social norms:

First, social norms, socio-technical norms, legal-technical norms, technical norms act as a whole mechanism in the system of social regulation. In this case, certain technical norms represent human social interests;

Second, in social regulation, legal-technical norms are as important as social norms and are an integral part of human daily activities;

Third, the role of legal and technical norms in social regulation is to ensure human life, health, and safety; it is evident in the protection of property and environment, as well as in ensuring the rational use of natural resources and equipment;

Fourth, legal-technical norms as an integral part of the system of social regulation regulate the scope of relations consciously observed by a person;

Fifth, legal-technical norms are inextricably linked with social norms, and they act as a whole under human influence;

Sixth, legal-technical norms and social norms differ according to the social relations regulated by them, but they are closely interrelated, and social regulation is impossible without one of them;

Seventh, the rapid development of current science and technology shows the role and importance of legal-technical norms in the system of social regulation as an important subject of jurisprudence.

The second chapter of the dissertation is entitled “**Classification, structural structure and functions of legal-technical norms**”, in which there is a comparative legal analysis of the experience of developed foreign countries regarding the types, forms, components, functions of legal-technical norms and the harmony of legal-technical norms with the national legal system. analysis is explained.

In the first paragraph of this chapter entitled “Classification and Structural Structure of Legal-Technical Norms”, the researcher scientifically analyzed the opinions and classifications of a number of scientists on the types of legal-technical norms and entered into a scientific debate with them.

The author justifies his opposing opinion as follows: “the views of the Russian scientist on the classification of legal-technical norms are not fully detailed, that is, they did not cover all types of legal-technical norms. As an example, legal norms can be classified according to the subject of legal regulation. In particular, legal-technical norms act within the framework of certain regulatory subjects through a number of regulatory legal documents related to relationships such as man and technology, man and nature. Traffic rules and fire safety rules are among them”.

Based on the analysis of various views, ideas and opinions regarding the classification and structural structure of legal and technical norms, the researcher came to the following conclusions:

legal-technical norms are classified as legal norms, divided into specific types and forms according to their specific characteristics;

relations between man and nature, man and technology are manifested in the form of pure technical norms, socio-technical and legal-technical norms;

the relationship between man and nature, man and technology is manifested as situations that cause legal responsibility depending on the negative consequences that arise as a result of this relationship, and on the contrary, do not cause legal responsibility;

technical norms and socio-technical norms are mainly of a recommendatory nature for a person, and their compliance is important for human life, health, and safety;

regardless of how the legal-technical norms are expressed, they regulate the scope of specific social relations that are important for society and the state:

legal-technical norms are recorded mainly in the form of hypothesis and disposition in terms of structural structure according to their uniqueness.

The second paragraph of the second chapter entitled “Functions of legal-technical norms in the legal regulation system” examines the functions of legal regulation and legal-technical norms and their development trends.

During the analysis of the legal regulation system and the functions of legal-technical norms in it, the dissident highlighted the existence of the following functions of such social norms as a scientific innovation: regulation; protection; management; evaluation and training functions.

Also, during the scientific research, the public opinion on the functions of legal and technical norms was studied. In the social survey conducted during the research, a question was also asked about the tasks of legal and technical norms. 57.6 percent of the respondents answered that “What functions do legal and technical norms perform in the system of social regulation?”, 57.6 percent of the respondents answered that they perform the function of regulation, 22 percent of them perform the function of protection, and 11 percent of them perform the function of warning.

Or, to the question, “What are the accidents related to the use of equipment mostly due to?”, 60.3% of the respondents answered that it is due to non-compliance with the rules, 20.5 % to carelessness, and 19.2 % to ignorance.

Based on the results of the survey, the dissertationer came to the conclusion that “the task of regulation is wider in the tasks of legal and technical norms”.

The following conclusions were reached from the noted points regarding the functions of legal and technical norms in the legal regulation system:

legal-technical norms reflect legal functions in accordance with their characteristics;

social relations in this field are regulated and protected in the society through legal and technical norms;

the common interests of people, large and small groups, society in this area are mutually coordinated by means of legal and technical norms;

the functions of legal and technical norms are provided by various tools and methods, and its implementation is manifested in a unique way, as a mechanism in continuous motion;

legal and technical norms have the feature of preventing violations of rules of behavior and procedures, that is, of having a preventive effect;

the regulatory function of law is important in defining certain rules of behavior, in establishing relations that coordinate the common interests of society, the state and citizens;

in the system of legal regulation, the functions of legal-technical norms are carried out by influencing the scope of social relations regulated by means of law with the help of legal norms.

The third paragraph of the second chapter is devoted to “**Reflection and implementation of legal and technical norms in the national legal system of developed foreign countries**”.

Based on the analysis, it was noted that two different approaches are widely used in the technical regulation system in the world community, these are American and European methods. In the American approach, technical regulation and standardization are divided into state and non-state, industry and de facto, i.e., regional and national standards that are not enshrined in legislation, but are used by individual companies.

Technical regulation in the field of legal-technical norms is established in the United States of America through a unique mechanism. There is no separate comprehensive document on technical classification in this country. Congress entrusted the development and implementation of technical regulations to the competent ministries and agencies in their field.

In the USA, the legal and technical norms on the relationship between man and nature, man and the environment are regulated by about 50 laws.

In Japan, the main regulatory documents that regulate legal relations in the field of technical regulation, standardization and safety are the Standardization Act. The technical regulation model is fundamentally different from the US model. In Japan, the state is actively involved in technical regulation and standardization. It supports all producers and they, in turn, care about the prosperity of the country and its market. In the standardization system, all areas are closely related to each other.

In Japan, it is intended to ensure public support when economic measures are applied to environmental polluters, such as fines. For example, the Air Pollution Control Act was passed in 1968. It envisages the introduction of restrictions on the release of harmful substances into the atmosphere by enterprises and car engines.

In the People's Republic of China, the field of legal and technical norms of man and nature, man and the environment is regulated by a number of laws. The peculiarity of the Chinese experience is that they emphasize the relations of “control” in the law itself.

The following conclusions were drawn from the information in this paragraph of the research on the reflection and implementation of legal and technical norms in the legal systems of developed foreign countries.

Firstly, relationships such as man and nature, man and environment, man and production, man and technology, man and flora and fauna are regulated by laws, codes and other normative legal documents of various levels, from this point of view these relations are legal constitutes the subject of regulation;

secondly, the main goals of the legal and technical norms introduced by developed countries are aimed at preserving and protecting the environment, nature, and thereby human health;

thirdly, the technical regulation system is typical for all developed countries, and they are manifested in the forms of technical regulation, standardization, certification, and "man and technology", "man and production", "man and product", "man and regulates important relationships such as health;

fourthly, the introduction of mandatory requirements for products, buildings and structures, processes related to production, construction, installation, commissioning, operation, maintenance, such as technical regulation, standardization, certification; protection of the interests of consumers and the state in matters of safety of products, work and services to the life, health and property of the population, safety of the environment, saving resources; from helping to save all kinds of resources, improving the technical and economic indicators of production; ensuring the safety of public facilities, taking into account the risk of natural and man-made disasters and other emergency situations; control the sale of products that are dangerous for human life, health, property of legal and natural persons, and the environment; used to express such purposes as confirming the quality indicators of products.

The first paragraph of the third chapter of the dissertation entitled “Prospects for improving the effectiveness of legal and technical norms in Uzbekistan” is devoted to “Expression of legal and technical norms in the legal system of Uzbekistan”, in which the analysis of the reflection of legal and technical norms in them is classified according to the legal force of normative legal documents done.

Based on them, the following conclusions were reached regarding the representation of legal and technical norms in the legislative system of our republic:

- legal-technical norms have a constitutional-legal basis, constitutional norms incorporate general provisions on legal-technical norms;

- legal and technical norms are strengthened in the codes, laws, decrees and decisions, regulations and guidelines approved by the decrees and decisions in force in our republic;

- legal-technical norms are recorded in the form of specific rules by means of regulatory legal documents, and they regulate the relationship of a person to nature, its resources, equipment, work and labor tools;

- the rules mentioned in the legal and technical norms provide the basics of human health, safety, and comfortable life, and in this regard, certain legal responsibilities are established for non-compliance with them;

- legal and technical norms are regulated consistently by means of normative legal documents, specific norms for each direction have been adopted.

In the second paragraph of the third chapter entitled “Judicial-technical norms in Uzbekistan: existing problems and ways to solve them”, problems in the field of formation and implementation of legal-technical norms are systematically analyzed.

The following problematic cases were separately studied by the dissertation:

First, there are deficiencies in the rational use of natural resources in the relationship between “man and nature”.

Second, the digitization system has not yet been fully implemented in all areas where legal and technical norms are applied.

Third, existing problems in the direction of harmonization of legal documents in the fields of standardization and technical regulations with international requirements, which concern a large group of legal and technical norms.

Fourth, problems related to the development of legal and technical norms and their legal regulation.

Fifth, problems related to the implementation and application of legal and technical norms.

Sixth, problems related to understanding and understanding the essence of legal and technical norms.

Seventh, insufficient participation of small business entities in the implementation of innovative solutions for the development of the "green economy".

Eighth, problems in the direction of training, retraining, upgrading of qualified personnel in the field of development of legal and technical norms.

Ninth, the development of the institution of public control over compliance with legal and technical norms is also considered one of the urgent issues.

Based on the analysis of the problematic situations investigated in this paragraph of the study, the directions for their elimination, the following conclusions were reached:

the improvement of legal and technical norms in our republic is one of the urgent tasks in today's rapidly developing science and technology; especially in a situation where the violation of the rational ratio in the relations between “man and nature”, “man and technology”, “man and production” causes problems such as global climate change, waste and environmental problems, forest fires, and negative consequences in the world community. it is more important to do;

all areas covered by legal and technical norms have become a necessity in accordance with the points of view of energy saving, resource saving, their rational use, human health, and ensuring its safety.

compliance with legal and technical norms, application of legal and technical norms, introduction of new modern and effective mechanisms in matters of their implementation, development of the regulatory legal framework is one of the urgent tasks on the agenda;

in the directions of development and implementation of legal and technical norms, first of all, studying the opinions of citizens and the public, expressing them in regulatory legal documents is one of the important issues.

In the third paragraph of the third chapter, “Issues of improving the effectiveness of legal and technical norms in the national legal system of Uzbekistan” are studied.

In this paragraph, the Dissertant paid serious attention to the issue of combining theoretical ideas of legal and technical norms with practice, thereby increasing their effectiveness.

During the research, conclusions were drawn based on the results of public opinion. In particular, to the question of what factors increase the effectiveness of legal and technical norms, more than 14 percent of respondents answered that it is necessary to strengthen responsibility, and 12.7 percent said that it is necessary to strengthen state control.

Also, the dissertation the researcher drew certain conclusions by paying attention to statistical data. For example, according to the results of the environmental control conducted in January-October 2021, the number of persons who committed violations was 37,502 in the republic, of which 972 were officials. In the first three quarters of 2021, a total of 490 violations were detected in the republic, of which 196 were tree cutting, 261 were livestock grazing, 4 were hunting, and 29 were other violations.

The above figures are the basis for the following conclusions of the researcher: “It is important to develop special criteria of public control in the field, to expand incentive measures in the system of fighting against persons who commit crimes in the field of ecology, and to raise environmental culture. It is important to express in the legislation the specific normative legal bases and mechanisms of public control carried out by citizens, self-government bodies of citizens, non-governmental non-profit organizations, and mass media in order to eliminate negative situations such as cutting down trees, polluting the environment, and throwing waste”.

In the social survey conducted during the research, 22.9 percent of the respondents noted the need to strengthen public control when asked which factors are important in increasing the effectiveness of legal and technical norms.

The Dissertant highlighted the following priorities for improving the effectiveness of legal and technical norms:

the effectiveness of legal-technical norms, first of all, is inextricably linked with their uniform application and uniform understanding, legal-technical norms must retain their special content in each regulatory legal document;

the introduction of the digitization system to all areas where legal and technical norms are applied serves as an important factor in dramatically increasing the effectiveness of normative legal documents in this area;

strengthening of legal responsibilities for all violations recorded in the field of ecology, acceleration of promotional work in this direction is an important factor in increasing the effectiveness of legal and technical norms;

clear normative legal bases and mechanisms of public control carried out by citizens, self-government bodies of citizens, non-governmental non-profit organizations, and mass media in the elimination of negative situations such as cutting down trees, environmental pollution, littering should be expressed in legislation;

legal-technical norms should be fully harmonized with international requirements and international standards in the fields of standardization and technical regulations;

the obligation to immediately inform the responsible agencies when toxic substances are released in excess of the norm for production entities that pollute the environment, emit toxic chemicals, and emit waste in the legal and technical norms used in the field of industry and production, should be specified in regulatory legal documents;

in the direction of legal and technical norms, it is appropriate to adopt separate Laws “On Toxic Substances”, “On Eliminating the Consequences of Damage to the Environment, Compensation and Compensation”, “On the Suitability of Drinking Water”.

based on the fact that the effectiveness of legal and technical norms is inextricably linked with the citizens’ understanding of the essence and importance of these norms, increasing the quality of education and promotion of these norms;

to expand the participation of small business entities in the introduction of innovative solutions for the development of the “green economy”, to fully involve small business entities in relations regulated by legal and technical norms;

it is important to improve medical law, medical culture of the population, and medical literacy.

CONCLUSION

Legal-technical norms in the Uzbek legal system, their concept and nature as legal rules, their function in the system of social regulation and how it relates to other social norms, types, forms, and structural elements of legal-technical norms, and ways to make them more effective. The outcomes of the scientific study on the subject led to the following conclusions:

I. Conclusions of scientific and theoretical significance:

1. “Legal system” is a set of legal norms, legal processes, legal instruments, and legal institutions in practice in society, which represent the interests of the people and are designed to create comfortable living conditions for citizens.

2. “Legal-technical norms” – these are written by the state in normative and legal documents, as well as in the form of instructions, manuals, technical standards, which determine the norms of technical actions and the relations of man with the objects and means of the external world around him, such as nature, technology, medicine. is a set of rules to be followed.

3. In our opinion, legal and technical norms embody technical characteristics, that is, such norms reflect important rules in the relationship between people and technology, the norms of using technology and its use.

4. Legal-technical norms express the “subject-object” relationship, i.e., the norms of working with and using the instructions related to human nature, its objects, work tools, various technical tools, medicine, pharmaceuticals, in a word, the external human reflects the relationship with the objects of the world.

5. In our opinion, the following differences between social norms and legal-technical norms can be indicated: firstly, social norms, social-technical norms, legal-technical norms, technical norms act as a whole mechanism in the system of social regulation; secondly, technical norms are consolidated in regulatory legal documents and implemented as legal-technical norms, often take the form of standards and have a social character, and social norms create the necessary conditions for the implementation of technical norms; thirdly, the objective possibilities necessary for living are concentrated through technical norms, and social norms determine behavioral attitudes towards them, while technical norms are realized by themselves, and instincts have a causal nature.

6. The role of legal and technical norms in social regulation is evident in the protection of property and the environment, as well as in ensuring the wise use of resources and technology. It also becomes clear in the protection of human life, health, and safety.

II. Recommendations for improving the legislation:

1. It is appropriate to include Article 241 of the following content in the Law of the Republic of Uzbekistan “On Protection of Atmospheric Air”:

“Article 241. On the notification procedure in case of damage to atmospheric air *Enterprises, institutions and organizations whose activities are related to the release of pollutants, biological organisms, greenhouse gases and ozone-depleting substances into the atmosphere and the harmful effects of physical factors on it he must inform the responsible authorities when the acoustic, electromagnetic, ionizing and other harmful effects exceed the permissible levels for human beings and natural environment objects.*

2. **Article 77** of the Code of Administrative Responsibility of the Republic of Uzbekistan provides for *“violation of the rules of use of forest fund lands, i.e. cutting down trees on forest fund lands for the purpose of construction of buildings, wood processing, warehouses and other structures without obtaining the appropriate permission, hayfields and pastures on forest fund lands It is necessary to make appropriate amendments and additions, which provide for strengthening the measure of liability established for damage, arbitrary mowing, destruction of drainage systems and roads”.*

3. In the direction of legal and technical norms, it is appropriate to adopt the laws of the Republic of Uzbekistan “On toxic substances”, “On eliminating the consequences of damage to the environment, compensation and compensation”, “On the suitability of drinking water”.

4. It is necessary to adopt the procedures “On risk assessment criteria, taking appropriate restrictive measures by state control bodies” and “On the operation of the rapid mutual notification system about high-risk products” approved by the relevant decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan.

5. It is appropriate to adopt the Regulation “On the procedure for assessing the conformity of products based on the requirements of technical regulations” and the List of “certain types of products with a high degree of danger” approved by the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan.

6. It is appropriate to develop and adopt the Law of the Republic of Uzbekistan “On Technical Regulation” in a new version (attached to the dissertation).

III. Recommendations to improve the practice of law enforcement practice:

1. It is necessary to include special courses on “legal-technical norms” in the educational programs of higher and secondary special educational institutions and to prepare textbooks and training manuals in this direction.

2. In order to improve the quality of education in relation to these norms, strengthen promotion efforts, and hold regular scientific and practical conferences in the areas of technical safety and the creation of ecological culture, it is crucial to introduce special subjects in the curriculum. This is because the effectiveness of legal and technical norms is inextricably linked with the citizens' understanding of their content and importance of these norms.

3. The obligation to immediately inform the responsible agencies when toxic substances are released in excess of the norm for production entities that pollute the environment, emit toxic chemicals, and emit waste in the legal and technical norms used in the field of industry and production should be specified in regulatory legal documents.

4. To eliminate negative situations like cutting down trees, polluting the environment, and throwing waste, clear legal bases and mechanisms of public control by citizens, self-government bodies of citizens, non-governmental non-profit organizations, and mass media should be demonstrated in legislation.

5. It is necessary to strengthen the measures of legal responsibility in the elimination of negative situations such as cutting down trees, polluting the environment, throwing waste, violating the rules of use of forest fund land.

6. It is essential to strengthen the system of training, retraining and upgrading of qualified personnel in the field of development of legal and technical norms.

7. There is a need to increase small business participation in the introduction of innovative solutions for the growth of the "green economy" and to broaden the range of advantages available to them.

8. In order to create perfect, high-quality, and conflict-free legal documents, it is crucial to expand the direct or indirect involvement of citizens and public organizations.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЁНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

ЯШНАРБЕКОВ АНВАР ЯШНАРБЕКОВИЧ

**ЮРИДИКО- ТЕХНИЧЕСКИЕ НОРМЫ В ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ
УЗБЕКИСТАНА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ**

**12.00.01. – Теория и история государства и права.
История правовых учений**

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии (PhD) по юридическим наукам

Тошкент – 2023

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан под номером B2020.4.PhD/Yu454

Диссертация выполнена в Ташкентский государственный юридический университете.

Автореферат диссертации размещён на трёх языках (узбекском, английском, русском (резюме) на веб-странице Научного совета (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) и Информационно-образовательном портале «ZiyoNET» (www.ziynet.uz).

Научный руководитель:

Якубов Шухрат Умматалиевич,
доктор юридических наук, профессор

Официальные оппоненты:

Отахонов Фозилжон Хайдарович,
доктор юридических наук, профессор
Худойбердиев Ахрор Қосималиевич,
доктор юридических наук, профессор

Ведущая организация:

**Центр повышения квалификации юристов
при министерстве юстиции Республики
Узбекистан**

Защита диссертации состоится «23» мая 2023 года в 14:00 часов на заседании Научного совета DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 по присуждению учёных степеней при Ташкентском государственном юридическом университете (Адрес: 100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 35. Тел.: (998) 71-233-66-36; факс: (998) 71-233-37-48, e-mail: info@tsul.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрирована №1120). (Адрес: 100047, г. Ташкент, ул. Амира Темура, 35. Тел.: (998) 71-233-66-36).

Автореферат диссертации разослан «10» мая 2023 г.

(протокол реестра № 10 от «10» мая 2023 г.).

Р.Р.Хакимов,

Председатель Научного совета по присуждению учёных степеней, доктор юридических наук, профессор

Б.А.Нариманов,

Секретарь Научного совета по присуждению учёных степеней, доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцента

И.Р.Беков,

Председатель научного семинара при Научном совете по присуждению учёных степеней, доктор юридических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (Аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования состоит из проведенного научного анализа теоретических и практических вопросов, связанных с юридико-техническими нормами в нашей стране, существующих проблем в этой области, разработки направлений совершенствования законодательства, регулирующего данные отношения и разработки научно-обоснованных выводов, предложений и рекомендаций.

Объектом исследования является выражение юридико-технических норм в правовой системе нашей страны и связанные с ней теоретические и практические вопросы.

Научная новизна исследования заключается в

обосновании необходимости совершенствования нормативно-правовых документов в сфере технического регулирования путем анализа проблем физических и юридических лиц, связанных с техническим регулированием;

необходимости устранения излишних бюрократических процедур, прежде всего снижения нагрузки регулирования на хозяйственную деятельность, оптимизации нормативных документов в сфере технического регулирования;

обосновании вопроса о недопущении внедрения правовых норм в нормативно-правовые документы в сфере регулирования;

основании необходимости обязательной правовой экспертизы нормативных документов в сфере технического регулирования

в Министерстве юстиции Республики Узбекистан, а после получения положительного заключения их учитывать и применять на практике.

Внедрение результатов исследования. Научные результаты научно-исследовательской работы были использованы в следующем:

Предложение по совершенствованию нормативных документов в сфере технического регулирования путем анализа проблем физических и юридических лиц в сфере технического регулирования - учтено при разработке абзаца четвертого пункта 2 решения (*акт №12/21-76 от 3 ноября 2022 года Управления правового обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан*). Реализация данного предложения послужит совершенствованию нормативно-правовых документов в области технического регулирования;

Внесено предложение по устранению излишних бюрократических процедур, в первую очередь по снижению регулятивной нагрузки на предпринимательскую деятельность учтено при разработке второго абзаца Пункт 2 Постановления Кабинета Министров Республики Узбекистан “Об организационных мерах по систематизации нормативных документов в области технического регулирования” от от 26.02.2021 г. № 110. (*акт № 12/21-76 от 3 ноября 2022 года Управления правового обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан*). Реализация данного предложения послужит оптимизации нормативных документов в области технического регулирования;

предложение о недопущении включения правовых норм в нормативные документы в сфере технического регулирования учтено при разработке пятого пункта Постановления Президента Республики Узбекистан ПФ–5997 от 19 мая 2020 года “О мерах по дальнейшему совершенствованию деятельности органов и учреждений юстиции в реализации государственной правовой политики” Пункт 5 учтен при разработке пункта пятого (*акт №12/21-76 от 3 ноября 2022 года Управления правового обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан*). Реализация настоящего предложения послужит определению соответствующих положений при разработке нормативных документов в сфере технического регулирования;

предложение о проведении в Министерстве юстиции Республики Узбекистан в обязательном порядке правовой экспертизы нормативных актов в области технического регулирования и введении в действие порядка их учета и вступления в силу после получения положительного заключения внесено в Указ Президента Республики Узбекистан от 19 мая 2020 года “О мерах по дальнейшему совершенствованию деятельности органов и учреждений юстиции при реализации государственной правовой политики”. При разработке абзаца шестого пункта 5 Указа Президента Республики Узбекистан ПФ–5997 (*акт №12/21-76 от 3 ноября 2022 года Управления правового обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан*). Реализация данного предложения послужит установлению нормы, касающейся правовой экспертизы нормативных актов в области технического регулирования;

в случаях, когда нормативными правовыми актами предусмотрена обязанность согласования проекта национального стандарта, этот проект должен быть согласован с заинтересованными сторонами до его утверждения, проекты национальных стандартов должны быть согласованы в отраслевом техническом комитете по стандартизации в период общественного обсуждения, в случае его отсутствия предложения, связанные с прохождением технического обсуждения в национальном органе по стандартизации и осуществлением в течение шестидесяти календарных дней общественного обсуждения проектов национальных стандартов, размещенных на официальном сайте и электронном портале национального органа по стандартизации, вносятся в соответствии со статьей 18 Закона Республики Узбекистан от 3 ноября 2022 года УП–800 “О стандартизации” (*Акт Комитета Сената Олий Мажлиса Республики Узбекистан по судебнo-правовым вопросам и противодействию коррупции №06-13/67 от 6 декабря 2022 года*). Реализация этого предложения послужит дальнейшему совершенствованию стандартов в области технического регулирования и развитию общественного контроля в этой области.

Структура и объем диссертации. Содержание диссертации состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы и приложений. Объем работы-141 страницы.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (часть I; part I)

1. Яшнарьбеков А.Я. Пандемия даврида юридик-техник нормаларнинг ўзига хос хусусиятлари // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари // Илмий-марифий журнал –Т.: 2020. 2(86)-сон. – Б. 46-48

2. Яшнарьбеков А.Я. Ҳуқуқ тизимида юридик-техник нормаларнинг ўрни ва аҳамиятини ўрганишга оид айрим масалалар // Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Қорақалпоғистон бўлиминиң Ахборотномаси – Нўкис.: 2020. 2 (259)-сон – Б.140-143

3. Яшнарьбеков А.Я. Ҳуқуқий тартибга солиш тизимида юридик-техник нормаларнинг функциялари // “Жамоат ҳафвсизлиги” . – Т.: 2021-Махсус сон. – Б. 146-152

4. Яшнарьбеков А.Я. Юридик-техник меъёрларнинг ўрни, аҳамияти ва бошқа ижтимоий меъёрлар билан ўзаро боғлиқлиги // “Одиллик мезони” – Т.: 2021. 11-сон. – Б. 146-152

5. Yashnarbekov A.Y. Representation and implementation of legal and technical norms in the national legal system of developed foreign countries // “The American journal of political science law and criminology” – USA.: Volume 03 Issue 12, 2021. – Б. 56-62 (Impact factor sjif 5.952).

6. Яшнарьбеков А.Я. Юридик-техник нормалар тушунчаси, моҳияти ва ҳуқуқий табиати // UZA.UZ Илм-фан бўлими, Электрон журнал. – Т.: 2022. www.uza.uz

7. Яшнарьбеков А.Я. Ўзбекистон қонунчилиқ тизимида юридик-техник нормаларнинг ифодаланиши ва унинг ўзига хос аҳамияти // Xalqaro ilmiy forum. International scientific forum Uzbekistan, Tashkent – 22.06.2022 -Б.1374-1379.

8. Яшнарьбеков А.Я. Юридик-техник нормалар тушунчаси, моҳияти ва ҳуқуқий табиати // “Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: даврий анжуманлар” мавзусидаги Республика 46-қўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 ноябрь 2022 йил. - Тошкент: “Tadqiqot”, 2022. – Б.7-12

II бўлим (II часть; II part)

9. Яшнарьбеков А.Я. Ўзбекистондан юридик-техник нормалар: мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари // Международная конференция “Инновционные развитие науки и образования 2022”. Сборник научных трудов. Павлодар. Республика Казахстан. – октябрь 2022 йил. – Б. 53-61.

10. Yashnarbekov A.Y. The concept, essence and legal nature of legal and technical norms. International scientific and practical conference “Cutting edge-science”. Shawnee, USA. November 2022. – Б. – 29-36.

Автореферат ТДЮУ «Юридик фанлар ахборотномаси – Вестник юридических наук – Review of Law Sciences» журнали таҳририятида таҳрирдан ўтказилиб, ўзбек, рус, инглиз тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 08.05.2023
Бичими: 60x84 1/8 «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулда босилди.
Шартли босма табағи 3. Адади: 120. Буюртма: 54-сон

100060, Тошкент, Я. Ғуломов кўчаси, 74.
Тел.: +998 90 9722279, www.tiraj.uz

«TOP IMAGE MEDIA»
босмаҳонасида чоп этилди.